

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

R A P O R

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA 28 ŞUBAT DARBESİ

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

R A P O R

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
28 ŞUBAT DARBESİ

ŞUBAT 2022

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

**İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
28 ŞUBAT DARBESİ RAPORU**

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Adres: Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00 | Faks: +90 312 422 78 99
www.tihek.gov.tr | tihek@tihek.gov.tr

ISBN: 978-605-06759-6-2

Yapım

Ajans Düş Pınarı
Adres: Birlik Mh. 465 Cd. No:1/5 Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (543) 235 12 25 - +90 (532) 658 93 11
Genel Ağ: www.duspinari.com
E-posta: bilgi@duspinari.com

Baskı Yeri ve Tarihi: Ankara, 2022

Baskı: Mrk Baskı Ve Tanıtım Hizmetleri
Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1357 Sokak No: 43 Yenimahalle/Ankara
www.mrkbası.com
Ser. No: 47955

© Raporda yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İziniz, kaynak gösterilmeden hiçbir ortamda alıntı yapılamaz.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

R A P O R

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
28 ŞUBAT DARBESİ

ŞUBAT 2022

YÖNETİCİ SUNUŞU

Ulusal insan hakları kurumu olarak ihdas edilen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TIHEK), 'insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, ayrımcılıkla mücadele ve işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etme' alanlarında faaliyet göstermektedir. TIHEK'in insan haklarının korunması ve geliştirilmesi misyonu çerçevesinde çok sayıda görevi bulunmaktadır. 6701 sayılı TIHEK Kanunu'nun 'Kurumun görevleri' başlıklı 9. maddesine göre; "İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine, ayrımcılığın önlenmesine ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak" ve "*Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak*" Kurumun görevleri arasında sayılmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu tarafından alınan kararlar ile 28 Şubat 1997 tarihinde başlayan ve "Post-modern darbe" olarak adlandırılan 28 Şubat süreci, hukukun araçsallaştırılması ile toplumsal düzende farklı veçheleriyle derinden kırılmalara yol açmıştır. Bu post-modern darbe eğitimden çalışma hayatına, siyasetten

örgütlenme özgürlüğü ve siyasi katılıma kadar çok sayıda sivil veya siyasal hak ve özgürlüklerin kullanımını etkisizleştirmiştir. "İrtica ve gericilik" gibi söylem düzenekleriyle üretilen ve soyut bir iç güvenlik tehdidi olarak etiketlenen yapay bir çatışma alanı yaratılmıştır. Bu militaristik ve bürokratik temelli sistematik uygulamalar, dini inançlarından ötürü başta memurlar ve üniversite öğrencileri olmak üzere çok sayıda yurttaşın mağduriyetler yaşamasına neden olmuştur. Türkiye'nin siyasi tarihinde derin toplumsal travmalara ve mağduriyetlere yol açan bu süreç, ötekileştirme ve toplum mühendisliğinin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca militaristik ve bürokratik odakların yanı sıra yargı ve medya vasıtasıyla vesayet düzeninin idamesi amaçlanmıştır.

28 Şubat sürecinde, insan haklarının yoğun ve sistematik ihlallerine tanıklık edilmiştir. Bu süreçte bizatihi devlet tarafından bir yaşayış tarzı diğerine yeğ tutulmuş, temel insan hakları metinlerinin güvence altına almış olduğu inanç ve ibadet hürriyeti bir tehdit unsuru olarak algılanarak hak ihlallerinin perdelemesi amacıyla kullanılmıştır. 28 Şubat süreci, çok kısa bir sürede bertaraf edilmişse de bu dönemde ortaya çıkan ve etkileri devam eden mağduriyetlere dair giderimlerin sağlanması büyük önem arz etmektedir.

TİHEK Kanunu'nun mezkûr hükümleri doğrultusunda, 28 Şubat süreci ile başlayan ve etkileri devam eden mağduriyetlerin tespit edilmesi ve mağduriyetlerin giderilmesi noktasında yasal düzenlemelerin yapılmasına ilişkin tavsiyelerde bulunulması amacıyla 28 Şubat sürecinde; "görevlerine son verilen, görevlerine iade edilen ancak çalışmadıkları sürelerle ilişkin özlük hakları kendilerine ödenmeyenler ve görevlerine son verilmediği halde çeşitli şekillerde hak kaybına uğrayanlar" hakkında tematik rapor hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Raporlama sürecinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının resmi verilerinden, akademik çalışmalardan, resmi raporlardan ve basın bültenlerinden yararlanılmış; ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer paydaşların görüş ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Raporlama sürecine çoğulcu bir metodolojik yaklaşım ve katılımcı paydaşlık temelinde görüş ve değerlendirmeleriyle katkı sunan ve destek olan tüm kamu kurumlarının değerli mensuplarına, STK temsilcilerine ve kurumumuzun değerli personeline şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

KISALTMALAR

age	Adı Geçen Eser
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
İHK	İnsan Hakları Komitesi
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
Para	Paragraf
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YAŞ	Yüksek Askeri Şura
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

YÖNETİCİ SUNUŞU	6
KISALTMALAR	8
GİRİŞ	10
I. BAŞLANGIÇ	14
A. Yasal Dayanak ve Resen İnceleme Kararı	14
B. Yöntem ve Kısıtlar	14
C. Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Talep Edilen Bilgi ve Belgeler	15
II. 28 ŞUBAT SÜRECİ VE TARİHSEL ARKA PLAN	18
III. 28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLEN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER	30
IV. 28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLİP DAHA SONRA GÖREVLERİNE İADE EDİLEN ANCAK ÇALIŞMADIKLARI DÖNEMLERE İLİŞKİN ÖZLÜK HAKLARI ÖDENMEYEN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER	38
V. 28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLMEYEN ANCAK ÇEŞİTLİ ŞEKİLLERDE HAK KAYBINA UĞRAYAN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER	44
VI. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ	48
VII. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN AYRIMCILIK YASAĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ	54
SONUÇ ve ÖNERİLER	57
KAYNAKÇA	59

GİRİŞ

Türk siyasi tarihinde çok partili hayata geçilmesiyle birlikte neredeyse her on yılda bir darbe ve/ya muhtıralar yaşanmıştır. Yaşanan darbeler sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve/veya siyasi partiler kapatılmış, başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan haklarının ihlal edildiğine tanık olunmuştur. Bu darbelerden birisi de yüz binlerce insanın temel haklarını ihlal eden ve diğer klasik darbelerden ayrışmasından ötürü "Post-modern Darbe" olarak nitelendirilen 28 Şubat (1997) Darbesi'dir. 28 Şubat Darbesi; anarşi, ekonomik bunalım ve kötü yönetim gibi nedenlere dayandırılan daha önceki darbelerden doğrudan halkın bir kesimine ve onun yaşam biçimine karşı yapılması nedeniyle ayrışmaktadır. Bu darbenin bir diğer ayrışan yönü de darbecilerin yalnızca militarist güçler tarafından desteklenmesi olmayıp aynı zamanda medya, sermaye, bürokrasi, yargı, üniversite ve dış güçlerin verdiği destekle gerçekleştirilmesidir.¹

28 Şubat Darbesi'nde siyasi tarihimizde gerçekleşen darbelerdeki gibi ordunun fiilen yönetime el koyması yerine farklı bir metodoloji izlenmiştir. Öyle ki bu darbede ordu ve bürokrasi temelli olarak toplumun bazı kesimleri de sürece dâhil olmuştur. Bunun sonucunda 28 Şubat Darbesi, etkileri ve mağdur sayısı en fazla olan darbelerden biri olarak nitelendirmektedir.² "İrticaya karşı" başlatıldığı iddia edilen ordu ve bürokrasi temelli sistematik uygulamalar ile kıyafetlerinden veya dini hassasiyetlerinden ötürü başta memurlar ve üniversite öğrencileri olmak üzere çok sayıda vatandaş çeşitli mağduriyetler yaşamıştır.³

28 Şubat sürecinde çok sayıda kişinin inançları nedeniyle haksız uygulamalara maruz bırakılarak din ve vicdan hürriyetleri ihlal edilmiştir. Ayrıca binlerce başörtülü öğrenci okullarından uzaklaştırılmış, katsayı uygulamasıyla eğitimde fırsat eşitliği ortadan kaldırılmak suretiyle öğrencilerin eğitime erişim hakları engellenmiştir. Bu dönemde çok sayıda sivil toplum kuruluşu kapatılarak ya da faaliyetleri sınırlandırılarak ifade özgürlüğü ve örgütlenme hakları ihlal edilmiştir. Seçilmiş iktidarı uzaklaştırma ve parti kapatma uygulamaları ile seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarının kullanımı engellenmiştir.⁴

Kamuda istihdam edilen kişiler dini inançları nedeniyle ya disiplin cezası verilerek meslekten çıkarılmış ya da istifaya zorlanmıştır. Kamuda "başörtüsü yasağı" gerekçesiyle çok sayıda kamu görevlisi hakkında soruşturma açılmış, bazı kamu çalışanlarının görevlerine son verilmiştir. Çok sayıda çalışan, kendisi veya eşi başörtülü olduğu için veya "irticai fikirleri ya da faaliyetleri" gerekçe gösterilerek işten çıkarılmıştır.⁵ Bürokratların bir bölümü ya görevleriyle ilgisi olmayan birimlere atanmış ya da ailesinden uzak bölgelere sürülmüş ya da işgal ettiği makamlarla herhangi bir ilgisi olmayan rütbe tenziline uğratılmıştır. Her vatandaş kamu hizmetlerine girme ve hizmete alınmada görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayrıma tabi tutulmama hakkına sahip iken 28 Şubat sürecinde pek çok kişi fikirleri, inançları ve ibadetleri gerekçe

¹ Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), "Bin Yıllık Darbe!", 28 Şubat Panel Raporu, Ankara 2013, s. 6.

² Hukukçu Kadınlar Derneği, Darbe Mağdurları Raporu, İstanbul 2021, s. 24.

³ KDK, 04.07.2019 tarih ve 2019/5136-S.7671.

⁴ TIHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler" Konulu Basın Açıklaması, Ankara 2020, <https://www.tihek.gov.tr/28-subat-basin-aciklamasi/>, Erişim tarihi: 27. 07. 2021.

⁵ TIHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler" Konulu Basın Açıklaması.

gösterilerek mesleklerinden ihraç edilmiştir.⁶ Bu dönemde başörtüsü gerekçe gösterilerek sağlık hakkı temelinde sağlık hizmetlerine dahi erişimin kısıtlandığı görülmektedir. Öyle ki sağlık karnesindeki fotoğrafının başörtülü olmasından ötürü tedavi talebi reddedilen Medine Bircan yaşamını kaybetmiştir.⁷

28 Şubat sürecinin mağdur ettiği diğer bir kesim de üniversite öğrencileri olmuştur. Bu dönemde başörtülü öğrenciler üniversitelere alınmamıştır. Hatta "ikna odaları" kurularak öğrencilerle yapılan özel görüşmeler yoluyla öğrencilere psikolojik şiddet uygulanmıştır. Öğrencilere ancak başörtülerini çıkarmaları durumunda yükseköğrenimlerini sürdürebilecekleri; aksi halde eğitim hayatına son vermeleri gerektiği dikte edilmiştir. Binlerce başörtülü öğrencinin katsayı uygulamasıyla eğitimde fırsat eşitliği ortadan kaldırılmak suretiyle eğitime erişim hakları engellenmiştir.⁸

28 Şubat sürecinde çok sayıda hak kategorisi açısından ihlallerin yaşandığı görülmektedir. Kişilerin başta eğitim, özlük, ticaret ve memuriyet hakları olmak üzere çok sayıda hakka erişimi engellenmiştir. Son on yılda, yükseköğretimde ve kamuda kılık kıyafet yasağına ilişkin hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için önemli adımlar atılmış, bu kapsamda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak birçok akademisyen, sendika, sivil toplum kuruluşları ile TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) gibi kurumların da vurguladıkları üzere o dönemde yaşanan insan hakları ile ayrımcılık yasağı ihlallerinden kaynaklı mağduriyetlerin halen devam ettiği görülmektedir.⁹

Yaşanan mağduriyetlerle ilgili olarak daha sonra TBMM tarafından çeşitli düzenlemeler yapılsa da ilgili düzenlemelerde eksiklikler nedeniyle mağduriyetlerin devam ettiği öne sürülmektedir. 12/7/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun'un¹⁰ geçici 1. maddesinde açık biçimde, görevine iade edilenlere geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmayacağı hükmüne yer verilmiş, 06/02/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanun'da¹¹ ise geçmişe yönelik haklarının verilmesi yönünde bir hükme yer verilmemiştir. 22/6/2006 tarihli ve 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun'da¹² "disiplin cezalarının affı ilgililere geçmiş süreler için özlük hakları ve parasal yönden herhangi bir talep hakkı vermez" ifadesiyle yasal olarak bir sınır çizilmiştir. Bununla birlikte görevlerine son verilen bazı kesimler için herhangi bir yasal düzenleme yapılmamış ya da yasal düzenlemelerle istisna dışı bırakılmaları sebebiyle görevlerine dönmelerine ilişkin herhangi bir adım atılmamıştır.

Amaç ve odağı ne olursa olsun tüm darbeler insan haklarının öznesi olan kişilere ve onların haklarına karşı yapılmış zorbalıklardır. Her ne kadar 28 Şubat Post-modern Darbesi, toplumun bir kesimine yönelik gerçekleştirilmişse de darbenin yıkıcı sonuçlarının tüm toplumu derinden etkilediği görülmektedir. Bundan ötürü hukuka aykırı biçimde gerçekleştirilen uygulamalardan mağdur olanların mağduriyetlerini gidermek, insan hakkı ihlallerinin telafisini sağlamak adına önem arz etmektedir. 28 Şubat süreci ile başlayan ve etkileri halen devam eden mağduriyetlerin tespit edilmesi ve giderilmesi adına yapılması gereken *de facto* ve *de jure* düzenlemelere ilişkin tavsiyelerin verilmesi bu raporun ana amacını teşkil etmektedir.

⁶ a.g.e.

⁷ Mazlumder Medine Bircan Raporu, <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/medine-bircan-raporu/503>, Erişim tarihi: 27.12.2021

⁸ Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen), Rakamlarla 28 Şubat Raporu, Ankara 2014. s. 7.

⁹ TİHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler" Konulu Basın Açıklaması.

¹⁰ 02.08.2013 tarih ve 28726 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130802-1.htm>, Erişim tarihi: 25.01.2022.

¹¹ 19.02.2014 tarih ve 28918 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf>, Erişim tarihi: 25.01.2022.

¹² 04.07.2006 tarih ve 26218 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5525.pdf>, Erişim tarihi: 25.01.2022.

A large, white, serif letter 'I' is centered on a yellow background. The background features a blurred image of a city street with buildings and a bus, overlaid with a semi-transparent yellow filter. The letter 'I' is the central focus of the page.

BAŞLANGIÇ

I. BAŞLANGIÇ

A. Yasal Dayanak ve Resen İnceleme Kararı

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanunu'nun¹³ "Kurumun görevleri" başlıklı 9. maddesinin birinci fıkrasının "ı" bendi, "Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak" ve "f" bendi "İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek" hükümlerini içermektedir. Paris Prensipleri'nin¹⁴ 3. maddesi ise "Hükümete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar." hükümlerini ihtiva etmektedir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu tarafından 09.03.2021 tarih ve 149 sayılı Kararla, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında alınan kararlar ile bu kararlara dayalı olarak gelişen ve daha sonra 28 Şubat süreci olarak tanımlanan dönemde; "görevlerine son verilen, görevlerine iade edilen ancak çalışmadıkları sürelerle ilişkin özlük hakları iade edilmeyenler ve görevlerine son verilmediği halde çeşitli şekillerde hak kaybına uğrayanlar" hakkında tematik rapor hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu rapor, TİHEK tarafından anılan görevin ifası ve resen inceleme kararı neticesinde hazırlanmıştır.

B. Yöntem ve Kısıtlar

Raporda yer verilen ve değerlendirmeye esas teşkil eden veriler, muhtelif kaynaklardan elde edilmiştir. Bu raporun yazımında TİHEK'in çalışmaları esnasında elde ettiği bilgi ve belgeler, kamu kurum ve kuruluşlarından resmi yazıyla elde edilen bilgi ve belgeler, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarından edinilen çıktılar ve konuya ilişkin yayımlanan raporlardan yararlanılmıştır. Ayrıca ilgili kişilerin beyanları ve medyadan alınan güvenilir veriler de referans olarak kullanılmıştır. Raporda yapılacak değerlendirmelere esas teşkil etmek üzere ilgili kurumlardan gerekli bilgi, belge, istatistik ve bilimsel verilere dayalı çözüm önerileri talep edilmiştir. Ayrıca konu kapsamında Kuruma yapılmış başvurularda mündemiç iddia ve talepler de raporun yazımında bu dikkate alınmıştır.

Raporda öncelikle 28 Şubat sürecinde insan haklarına yönelik müdahalelere yer verilmiştir. Sonrasında 28 Şubat sürecinin tarihsel arka planına değinilmiştir. Ardından, raporun odak noktasını oluşturan 28 Şubat döneminde yaşanan mağduriyetlere yönelik genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda 28 Şubat Post-modern Darbesi neticesinde yaşanan mahkûmiyetler ile bu mahkûmiyetler neticesinde devam eden mağduriyetlere; ayrıca Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu tarafından alınan tematik rapor hazırlama kararında belirtilen hususlar dâhilinde, 28 Şubat döneminde görevlerine son verilen, görevlerine iade edilen ancak çalışmadıkları sürelerle ilişkin özlük hakları verilmeyen ve görevlerine son verilmediği halde çeşitli şekillerde hak kaybına uğrayanlarla ilgili devam eden mağduriyetlere değinilmiştir. Din ve vicdan özgürlüğü ile ayrımcılık yasağı çerçevesinde yapılan değerlendirmenin ardından, Raporun son bölümünde ortaya konulan mağduriyetlerin giderilmesi için tavsiyelere yer verilmiştir.

¹³ 20/04/2016 tarih ve 29690 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf> , Erişim tarihi: 25.01.2022.

¹⁴ 20/12/1993 Tarih ve 48/134 Sayılı Genel Kurul Kararı: İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Ulusal Kurumlar, https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551393465.pdf , Erişim tarihi: 12.01.2022.

C. Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Talep Edilen Bilgi ve Belgeler

Raporun hazırlık aşamasında İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, KDK ve Diyanet İşleri Başkanlığından;

- ⦿ Kamu görevine son verilmiş, emekliliğe sevk edilmiş, kamu görevinden çıkarılma işlemi dışında kalan disiplin cezaları verilmiş, müktesep hakları korunmaksızın unvan ve derece bakımından alt derece makam ve unvanlara ataması yapılmış, isteği olmaksızın görev yeri değiştirilmiş kamu personelinin unvan ve cinsiyet bazlı sayısal verileri,
- ⦿ Görevlerine son verilmediği halde çeşitli şekillerde hak kaybına uğratıldığından, adli ve idari soruşturmalara maruz bırakıldığından bahisle idareye ya da yargıya başvuruda bulunmak suretiyle maddi ve manevi mağduriyetlerinin telafisini talep etmiş kamu görevlilerinin unvan ve cinsiyet bazlı sayıları ile bunların gerekçelerini de içerir bilgi ve belgeler,
- ⦿ İkinci maddede zikredilen kamu görevlilerinden işlemin yargı kararı ile iptal edilmesi veya idarece işlemin geri alınması suretiyle hakları iade edilmiş olanların unvan ve cinsiyet bazlı sayısal verileri,
- ⦿ "5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun" ve "6495 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile kamu görevlerine iade edilmiş personeller hakkında;
- ⦿ Tesis edilen işlemlerin türleri ile bunlara dayalı olarak haklarında işlem yapılanların unvan ve cinsiyet bazlı sayıları,
- ⦿ Çalışmadıkları sürelerle ilişkin görevde yükselme ve unvan yoksunlukları ile ücret, sigorta primleri gibi ödenmemiş diğer hak ve menfaatlerinden herhangi biri iade edilememiş olanlar var ise bunların unvan ve cinsiyet bazlı sayıları ile bunların gerekçelerini de içerir bilgi ve belgeler,
- ⦿ 6495 sayılı Kanun'un Geçici Birinci maddesiyle bazı kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan kişilerin görevlerine iade edildikleri halde ilgili maddenin sonunda yer alan "... **bunlara geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmaz.**" hükmündeki kısıtlamanın gerekçesi,
- ⦿ 6495 ve 6518 sayılı kanunlarla görevlerine iade edilenlerle benzer özellikler taşıyan Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü (Günümüzde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)) tarafından 28 Şubat sürecinde ataması iptal edilmiş memurların mezkûr kanunlarla yapılan değişikliklerde hariç tutulmasının sebepleri,
- ⦿ 5525 sayılı Kanun'un 1. maddesinde; "...emniyet hizmetleri sınıfına dahil personel ile çarşı ve mahalle bekçileri hakkında verilen meslekten çıkarma cezaları hariç olmak üzere..." hükmündeki kısıtlamanın gerekçesine yönelik bilgi ve belgeler talep edilmiştir.

Türkiye
Türklerindir

Hürriyet

12 Haziran 1997 Perşembe

Kurucusu: Sedat Simavi 1896-

Gerekirs bile kul

İsmail Üzüm
Nereye
kadar
#27. sayfa

İzzet Türker
Hâlâ ne
bekliyor-
sunuz?
#25. sayfa

Emin Çölaşan
İşte size
irtica
#25. sayfa

Genelkurmay Başkanlığı, "Türkiye
irticaya karşı mücadelede gerekirse

DUR

İç ayaklanma tehdidi
Genelkurmay Karargâh'ında d
brifingde, "İrticâ hareketi
tasına gelmiştir, 30 rak
yabilir" denilerek şu öne

Kanal D, internet'te

Kanal D, internet'te de Türk televizyonu oldu. İnternet kullanıcıları, bugün böyle deyişleri her yerden Kanal D'ye ulaşmaya istemlerinden dolayı Kanal D'ye bu yolla da ulaşmaya başladı.

Kanal D'nin internet adresi ise şöyle: <http://www.kanald.com.tr>

Kanal D'nin internet adresi ise şöyle: <http://www.kanald.com.tr>

1953

se silah

lanı

Cumhuriyeti'ni yıkandı

e silah kullanılacağı

UM
İdi Ankara'da Genel
ün gazetecilere verilen
iler için ayaklarına nok-
kal örgüt teröre başla-
mlı bilgiler verdi.

II

28 ŞUBAT SÜRECİ VE TARİHSEL ARKA PLANI

Cumhuriyet'i yıkan planının fotoğrafı

Genelkurmay başkanı Korgeneral Çevrek, Cumhurbaşkanı
Feriz Türkeri, idari tedbirlerin hayata geçirilmesi için
Siyasi Müsteşarın başkanlığındaki Milli Güvenlik Kurulu

II. 28 ŞUBAT SÜRECİ VE TARİHSEL ARKA PLANI

Türk siyasi tarihinde, çok partili hayata geçildiği dönemden itibaren birçok kez, muhtelif yol ve yöntemlerle demokrasiye müdahale edilmiştir. Bu durum, Türk siyasi tarihinin askeri darbelerle anılmasına neden olmuştur. Bundan ötürü ülkemizde ordu-politika ilişkisinin ayrıntılı biçimde incelenmesi, darbecilik ideolojisinin ve zihinsel süreçlerinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Türk siyasi tarihinde ordunun politikaya müdahalesinin 27 Mayıs 1960 darbesiyle başlamadığı 1946 yılında ilk cuntanın kurulmasıyla başladığı ifade edilmektedir. Bir diğer ifadeyle ülkemizde darbeci zihniyet geleneğinin 75 yıllık tarihi bulunduğu öne sürülmektedir.¹⁵

Klasik darbelerden ayrışması nedeniyle "post-modern darbe" olarak adlandırılan bu süreç, çok sayıda insan hakları ihlaline ve neticesinde yüz binlerce insanın mağduriyetine neden olmuştur. Meşru hükümeti ortadan kaldırmayı hedefleyen 28 Şubat Darbe sürecinin başlangıcına ilişkin çeşitli görüşler öne sürülmektedir.¹⁶ Bu noktada özellikle 23 Nisan 1994 tarihi önem arz etmektedir. Öyle ki ilgili tarihte, Adalet Bakanlığı tarafından Antalya'da düzenlenen "Yargı ve Cezaevleri Sorunu" konulu toplantıya katılan 76 il Cumhuriyet Başsavcısı, 8 Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı ve terör cezaevi bulunan 8 ilçenin Cumhuriyet Savcısının oy birliğiyle "Laiklik Bildirisi" yayımlanmıştır. Bu bildiri sonrasında dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) bildirdiden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bu ve benzeri açıklamalar yargının açıkça nasıl baskı altına alındığını, siyaset ve yargı camiasından bazı isimlerin de bu baskıyı kabullendiğini göstermektedir.¹⁷

Yargının 28 Şubat sürecinde aldığı polarize tavır, birçok karara da sirayet etmiştir. Örneğin; Ramazan ayının başlaması birlikte hükümetin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışma saatlerini düzenleyen genelgesi Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Bu durum, yargının siyasal ve sosyal alanı vatandaş aleyhine, vesayet odaklarının lehine olacak biçimde tahkim ettiğinin açık bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

28 Şubat darbesinin tarihsel arka planına bakıldığında aşağıda değinilen bazı önemli olayların ve söylemlerin süreci etkilediği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde ilgili olaylar kronolojik olarak ele alınacaktır.

- 8 Temmuz 1996 tarihinde Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin koalisyonu ile 54. Hükümet kurulmuştur. REFAHYOL olarak adlandırılan hükümetin iktidara gelmesinin ardından, bazı gruplar tarafından çeşitli eylemler gerçekleştirilmiştir. Aczimendiler olarak adlandırılan grubun 6 Ekim 1996 tarihinde Ankara'da Kocatepe Camii'nde zikir çekmesi ve "şeriat isteriz" ifadeleri medyada uzun süre yankı uyandırmıştır.¹⁸
- 11 Ocak 1997'de 2. Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu İstanbul Sultanbeyli'de Belediye'nin onayı olmaksızın ilçe meydanına Atatürk heykeli yaptırmıştır. Kayseri Belediye başkanı Şükrü Karatepe 10 Kasım törenindeki konuşmasında; "İnancımıza saygı duyulmadığı bu dönemde,

¹⁵ Darbeler tarihi için ayrıca bkz., Koçak, Cemil, *Darbeler Tarihi*, Timaş Yayınları, 2016.

¹⁶ Işık, Muhittin, 28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinde Rol Oynayan Aktörler Hakkında Bir Değerlendirme, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2018, s. II.

¹⁷ TİHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler" Konulu Basın Açıklaması.

¹⁸ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Cilt 2, Ankara 2012, s. 950.

içim kan ağlayarak bugünkü törene katıldım... Bu zulüm düzeni yıkılmalıdır. *Müslümanlar içinizden bu hırsı, bu kini, bu nefreti, bu inancı eksik etmeyin*" şeklinde açıklama yapmıştır.¹⁹

- 30 Ocak 1997'de Sincan'da gerçekleştirilen Kudüs Gecesi etkinliği bu dönemde rejim tartışmalarını gündeme getiren bir diğer gelişme olmuştur.²⁰ Filistin'de yaşanan saldırı ve katliamlara dikkat çekmek amacıyla dönemin Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından düzenlenen ve İran Büyükelçisi Muhammed Rıza Bağheri'nin de katıldığı Kudüs Gecesi etkinliğinde şiirler okunmuş, İsrail'in Filistin'e uyguladığı baskı bir tiyatro oyunu ile sahnelenmiştir.²¹
- Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı 4 Şubat 1997 tarihinde Ankara'nın Sincan ilçesinde sokaklardan Akıncı Üssü'ne "motorlu yürüyüş" gerçekleştirmiştir. "Sincan'dan Ordu Geçti" başlığı ile gazete manşetlerine yansıyan olay sonrası Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, olayın eğitim çalışmaları kapsamında normal bir tatbikat olduğunu ifade etmiştir.²²

Dönemin gerginliği 28 Şubat 1997 tarihinde zirveye ulaşmıştır. Bu tarihte MGK, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel başkanlığında toplanmıştır. Türkiye'de 1997'den sonraki dönemde meydana gelen siyasal ve sosyal gelişmeleri de etkileyen bu tarihi toplantı, dokuz saat sürmüştür. Toplantıda, Atatürk ilke ve inkılaplarının ödünsüz uygulanması kararı alınmıştır. Temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması, imam hatip okullarının meslek okullarına dönüştürülmesi ve irticai faaliyetlere karıştıkları gerekçesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) görevlerine son verilen askerlerin belediyelerde istihdam edilmelerinin önüne geçilmesi talep edilmiştir. Anayasa'nın amir hükmü gereği kararları MGK kararlarının tavsiye niteliğinde olmasına rağmen toplantı sonunda yapılan açıklamada "**tavsiye edilir**" ifadesi yerine "**yaptırım**" ifadesi kullanılmıştır. Bu da bildirinin bir "muhtıra" olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan, hükümete bildirilmek üzere MGK'da alınan yirmi maddelik kararlar listesindeki bazı ifadelerin çok sert olduğu gerekçesiyle kararları imzalamaktan imtina etmiştir. Başbakan Erbakan 3 Mart'ta, "Demokratik sisteme destek için" parti liderlerini ziyaret etmiş, ancak umduğu desteği bulamamıştır. 7 Mart'ta ise dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, MGK kararlarının uygulanmaması halinde devletin yürümeyeceğini, uygulamayanların sorumlu olacağını ifade etmiştir.²³

MGK tarafından alınan kararları içeren metin ise şu şekildedir:

1. *Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı Başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin iştirakleri ile aylık olağan toplantısını yapmıştır.*
2. *Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasada belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimizi ve cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dini*

¹⁹ <https://www.milliyet.com.tr/the-others/karatepe-mahkum-oldu-5374328> , Erişim tarihi: 25.01.2022.

²⁰ <https://tr.euronews.com/2021/02/28/postmodern-darbe-uzerinde-22-yil-gecti-28-subat-surecinde-neler-yasandi> , Erişim tarihi: 25.01.2022.

²¹ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/donemin-belediye-baskani-kudus-gecesini-degerlendirdi-30451.html> , Erişim tarihi: 25.01.2022.

²² TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 955.

²³ <https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/postmodern-darbenin-uzerinden-24-yil-gecti/2158909> , Erişim tarihi: 14.01.2022.

düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.

3. Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda;

- a. Ülkemizde şeriat hukukuna dayalı bir İslâm Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların, Anayasanın tanımladığı demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü bir tehdit oluşturduğu,
- b. Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların lâik ve anti lâik ayırımı ile demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,
- c. Türkiye'de lâikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,
- d. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalar göz ardı edilerek yapılan çağ dışı uygulamaların takipsiz kalmasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

4. Bu görüş ve değerlendirmeler sonucunda;

- a. Türkiye'de Şeriat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla; EK-A'daki tedbirlerin kısa, orta ve uzun vade içerisinde alınmasının Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine,
- b. 2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 9. maddesine uygun olarak, MGK Genel Sekreterliği tarafından; EK'te belirtilen tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ile Bakanlar Kurulu Kararı haline getirilmeyen uygulamaların, sonuçları hakkında belli süreler içerisinde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve MGK'na bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁴

Kararda bahsedilen ve sayısız mağduriyetin kaynağı olarak gösterilmekte olan ek tedbirler şunlardır:

1. Anayasamızda Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhidi Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığına devri sağlanmalıdır.
3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, Vatan ve Millet sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:
 - a) 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttaki uygulamaya konulmalı.

²⁴ 406 sayılı MGK Kararı.

- b) Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, Millî Eğitim kuruluşlarımız, Tevhidi Tedrisat Kanununun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.
 5. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelemeler mahallî yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.
 6. Mevcudiyetleri 677 Sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.
 7. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nden ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yı dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.
 8. İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasa dışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'nden ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkân verilmemelidir.
 9. Türk Silahlı Kuvvetlerine aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.
 10. Ülkemizi çağ dışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel bir çatışmadan korumak için, İran İslam Cumhuriyeti'nin ülkemizdeki rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.
 11. Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.
 12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasasına ve bilhassa Belediyeler yasasına aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedeki kesin önlemler alınmalıdır.
 13. Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağ dışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.²⁵

²⁵ 406 sayılı MGK Kararı

ÇAĞDAS YAYINLARI
SARİ KARADİREN
nadir nadi'yi
uğurlarken
MART 1996
KURUCUSU YUNUS NAKİ (1924-1985) BAŞBAKANI NAKİ NAKİ (1945-1997)

Cumhuriyet

BUGÜN
BİLİM TEKNIK
GİLLİ
... ve her cumartesi

ÖYS DENEME SINAVI

Cumhuriyet - Düzey Dershanesi işbirliğiyle hazırlanan Rehberlik ve Tarih sınavında kendinizi sınavın. Öğrenci Seçme Sınavı rehberlik kılavuzu. 12. sayfada

MGK'nin 9 saatlik toplantısında özellikle şeriat girişimlerine karşı çıkılması istendi

Muhtıra gibi tavsiye

Müdahale uyarısı RP'nin, ortağı DYP'nin ödün veren tutumundan da yararlanarak laik rejimi hedef alan girişimleri nedeniyle gergin bir ortamda toplanan MGK, son yılların en uzun toplantısını yaptı. MGK'nin yayımladığı 4 maddelik ayrıntılı bildiri, "hükümete muhtıra niteliğinde uyarı" olarak değerlendirildi. Bildiride, "anayasa ve cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmeyeceği, laikliğin sadece rejimin değil demokrasinin de güvençesi olduğu, çağdaş uygulamaların hukukun üstünlüğüyle bağdaşmayacağı" vurgulandı.

Erbakan'a tepki Cumhurbaşkanı ve kurulan asker üyelerinin, devletteki şeriatçi kadrolarına ve girişimlerden rahatsızlık duydukları, Başbakanlık'ta cuma namazı kıldıktan sonra MGK'ye giden Erbakan'ın "Türkiye'de fasist laik düzen var" diyerek özetlediği yaklaşımlarına tepki gösterdikleri bildirildi. KKTG'de yeni "askeri" önlemlerin de uygun bulunduğu kaydedilen bildiri Türkiye'nin 1997 içinde AB'ye tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi "öncelikli" hedef saymayı sürdürdüğünün altı çizildi. ■ 18. Sayfada

► MİLLİ GÜVENLİK KURULU AÇIKLAMASININ TAM METNİ ► 18. Sayfada

ULUSA SESLENİŞİ
Erbakan'dan rejim uyarısına yanıt yok

► Başbakan Necmettin Erbakan, "Ulusa Sesleniş" programında darbe emaretlere ve rejim sorunlarına değinmedi. Erbakan'ın konuşması çekim, ancak MGK' toplantısından önce yapıldı.

► TEMM katibinde yapılan darbe senaryolarına karşı Başbakan Necmettin Erbakan'ın vaat niteliğinde konuşması sadece emniyet tarafından yönlendirildi. konuşması programın sonuna kadar çekti.

■ 18. Sayfada

MİLLİ GÜVENLİK KURULU, REFAHYOL'a en uzun 28 saatlik toplantı yaptı. Cumhurbaşkanı başkanlığında yapılan toplantıda konuştular, Çiller ve Erbakan'ın karşısına çıktılar. (Fotoğraf: REUTERS)

26

406 sayılı MGK Kararı, Başbakan Erbakan tarafından toplantının bitiminden beş gün sonra, 5 Mart 1996 tarihinde imzalanmıştır. Bu Karar daha sonra, Basın Bildirisi ve Bildirinin EK-A'sı ile birlikte, MGK Genel Sekreteri Hv. Orgeneral İlhan Kılıç imzasıyla, gereği için Başbakanlığa, bilgi için Genelkurmay Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilmiştir.²⁷

Bildirinin yayınlanmasının ardından siyasi tepkiler gecikmemiştir. 28 Şubat MGK Kararı sonrasında ülkede siyasi tansiyon yükselmeye başlamıştır. Bu kararlara

siyasi cepheden sert cevaplar verilmiştir. Başbakan Erbakan, "Dinle uğraşan çarpılır, her MGK kararı uygulanmaz, MGK kararları emir değildir." şeklinde açıklamalar yapmıştır. Başbakanın bu sözleri üzerine, Genelkurmay Başkanlığı tarafından 8 Mart 1997 tarihinde yapılan resmi açıklamada; MGK'ya yapılan eleştiriler sert biçimde cevaplandırılmıştır. Basında "imza krizi" şeklinde değerlendirilen bu olay sonrasında koalisyon ortağı Doğru Yol Partisi'ne mensup bazı milletvekilleri istifa etmiş, erken seçim yapılmasını ve hükümetten çekilmeyi önermiştir.²⁸

Bu dönemde, Hükümete verilen muhtıra ve yapılan hukuksuz uygulamalara karşı çıkan siyasi parti liderleri de olmuştur. Dönemin Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, yapılan uygulamalara karşı net bir duruş sergilemiştir. Yazıcıoğlu'nun hafızalara kazınan "Ordu gözbebeğimizdir ancak namlusunu millete çevirmiş tanka selam durmam." sözü, bu dönemdeki kararlı duruşunu ortaya koymaktadır.²⁹ Ayrıca bu dönemde Meclis'te temsiliyeti bulunmayan Yeniden Doğuş Partisi'nin Genel Başkanı Hasan Celal Güzel, darbeler hakkında suç duyurusunda bulunmuş, konuya ilişkin farkındalığı artırmak için sayıları binlerle ifade edilen konferans ve konuşma gibi etkinlikler düzenlemiştir.³⁰

²⁶ 01.03.1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesi baskısı, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1997-03-01/0>, Erişim tarihi: 14.01.2022.

²⁷ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1033.

²⁸ <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/28-subat,YIRCpKuyU-rLdJXe9mK9g/UqxXIZrSLUeZiXIDBk7KkA>, Erişim tarihi: 14.01.2022.

²⁹ <https://www.setav.org/namlusunu-millete-cevirmis-tanka-selam-durmam/>, 14.01.2022.

³⁰ <https://www.aa.com.tr/politika/28-subata-karsi-durusun-simgesi-ismis-hasan-celal-guzel/1093054>, Erişim tarihi: 14.01.2022.

Başbakan Erbakan, ilerleyen günlerde MGK'ya yönelik sert üslubunu terk etmiş; MGK'nın 64'üncü Kuruluş Yılı dönümü kutlaması vesilesiyle 31 Mayıs 1997 tarihinde MGK Genel Sekreterliği hizmet binasında düzenlenen törene katılarak, askerlere ılımlı mesajlar vermiştir.

Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller ise 28 Mart 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığını ziyaret ederek, TSK'ya "irtica" için güvence vermiştir. Çiller, ziyaret sonrası yaptığı basın açıklamasında, "8 yıllık eğitimle ilgili çalışmalar hassasiyetle sürmektedir. Kimileri MGK Kararlarını imam hatip okullarının, Kuran kurslarının ve camilerin kapatılması gibi yorumlamaktadır. MGK Kararlarının niteliği böyle değildir. MGK Anayasal bir kurumdur. Hükümetimiz de gereğini yapmakta karardır." ifadelerini kullanmıştır.³¹ Aynı dönemde MGK kararlarına ve dayatılan uygulamalara yönelik olarak ülkenin çeşitli yerlerinde gösteriler yapılmıştır. Özellikle kararların ve uygulamaların din ve vicdan özgürlüğünü engellendiği yönünde sivil toplum kuruluşlarının itirazları ve gösterileri olmuştur. Bu dönemin en sembolik toplumsal eylemlerden birisi de "elele eylemleri" olarak bilinen barışçıl gösteriler olmuştur. Bu kapsamda 11 Ekim 1998 tarihinde İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde başlayan eylemler kısa sürede ülke geneline yayılmıştır.³²

28 Şubat süreci, başta siyasi faaliyette bulunma hakkı ve örgütlenme özgürlüğü olmak üzere çok sayıda hakkın ihlal edilmesine yol açmıştır. Bu sürecin neticesinde ülkede seçmenler tarafından iktidara getirilen Refah Partisi kapatılmıştır. Kapatılma süreci Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 21 Mayıs 1997 tarihinde, "Anayasanın laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiğinin anlaşıldığı" iddiasıyla o dönem yürürlükte olan ve "temelli kapatılmanın ancak onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince (AYM) tespit edilmesi halinde" hükmünü içeren, Anayasa'nın 69. maddesinin 6. fıkrası

³¹ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1047.

³² <https://www.ogunhaber.com/amp/genel/el-ele-insan-zinciri-28-subata-karsi-durusu-ulke-geneline-yaydi-2144309h.html> , Erişim tarihi: 14.01.2022.

uyarınca partinin temelli kapatılmasını talep etmesi ile başlamıştır. AYM tarafından yapılan yargılama neticesinde Refah Partisi, Mahkemenin 16.01.1998 tarihinde verilen 1997/1 E. ve 1998/1 K. Kararı ile kapatılmıştır.³³

28 Şubat sürecinde, MGK Genel Sekreterliği kilit bir rol üstlenmiştir. Zira ilgili MGK mevzuatı gereğince, MGK Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan taslak toplantı gündemleri, öncelikle Genelkurmayın görüş ve önerilerine sunulmuş, burada şekillenen gündem daha sonra Başbakanların önüne getirilmiş, Başbakanlar çoğu zaman önemli bir değişiklik olmaksızın bu gündemleri kabul etmiştir. Genelkurmayın görüşü çerçevesinde şekillenen gündem Cumhurbaşkanının onayıyla nihai hale getirilmiştir. Ayrıca, kimi durumlarda bizzat Genelkurmay Başkanları ya da Kuvvet Komutanları gündem dışı söz alarak, istedikleri konuları MGK gündemine taşıyabilmişlerdir. Böylece TSK ve MGK Genel Sekreterliği tarafından özellikle 28 Şubat sürecinden itibaren hemen her alanda ve konuda devlet çapında alınması istenen her türlü yasal düzenleme, idari tedbir ve tasarruf ilk olarak MGK'ya taşınmış; burada Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve Bakanların onayı ve Cumhurbaşkanı'nın tasvibiyle, Bakanlar Kurulu'na bildirilmek üzere karar haline getirilmiştir. Bir diğer ifadeyle gündemin ve kararların şekillenmesinde etkin güç askeri makamlar olmuştur. Bu süreçte MGK'nın yapısından da kaynaklanan sebeplerle sivil makamların askeri makamlara nazaran daha pasif bir statüde olduğu görülmektedir. Bu durum ise, atanmışların seçilmişlere tahakkümüne sebebiyet vermiştir.

"İrtica ile mücadele" konusu 406 sayılı MGK Kararını takip eden 1990'lı yıllar ve hatta 2000'li yıllarda da ülkemizin gündeminde yer almıştır. Bu amaca hizmet edeceği gerekçesiyle kamu görevlilerinin işlerine son verilmiş, terfileri verilmemiş ya da kamu görevlileri farklı düzey ve formlarda mobbing uygulamalarına maruz bırakılmıştır.

34

Bu dönemde "irtica korkusu" nedeniyle kamusal hayatın her alanına taşınan bir 'cadı avı' süreci başlatılmıştır. Bu dönemde kamu yaşanan mağduriyetlerin yanı sıra başörtü sorunu da sık sık gündeme gelen mağduriyetlerden biri olmuştur. Laiklik ilkesinin temin edilmesi adına kişilerin inançları gereği taşıdıkları başörtü ya da takke benzeri kıyafetleri bir suç unsuru olarak değerlendirilmiştir. Yüz binlerce öğrenci, kazandıkları

³³ <https://siyasiyapartikarlar.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-1-spk.pdf>, Erişim tarihi: 14.01.2022.

³⁴ Sabah Gazetesi, "28 Şubat böyle gerçekleşti! İşte 'Postmodern darbe'nin utanç manşetleri", <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/28-subat-boy-le-gerceklesti-iste-postmodern-darbenin-utanc-mansetleri>, Erişim tarihi: 15.10.2021.

okullarda eğitimlerini devam ettiremeyecek boyutlara varan ayrımcılığa maruz kalmıştır. Öğrenciler eğitim gördükleri yerlere alınmamış, ilgili uygulamayı protesto edenler ise çeşitli yaptırımlarla karşılaşmıştır. Öğrenciler "İkna Odası" adı verilen odalarda psikolojik şiddete uğramış, başörtülerini çıkarmaları yönünde telkinlere maruz kalmıştır. Bunun sonucunda öğrencilerden bazıları eğitim hayatını bitirmek durumunda kalmış; eğitimine devam etmek isteyenlere ise insan onuru ile bağdaşması mümkün olmayan peruk takma gibi birtakım zorunluluklar getirilmiştir.

MGK kararları doğrultusunda 8 yıllık kesintisiz eğitim, ülke genelinde uygulamaya konulmuştur. Uygulamanın sonucunda, imam hatip lisesi ve meslek lisesi öğrencilerinin kendi alanları dışında bir tercihte bulunmasını engellemek adına katsayı uygulaması hayata geçilmiştir. Katsayı uygulaması neticesinde imam hatip liseliler dahil tüm meslek liseliler doğrudan ayrımcılığa maruz bırakılmıştır. Bu durum ayrıca ara eleman temininde zorluklar yaşanmasına da neden olmuştur. Ayrımcılık teşkil eden bu muameleler aynı zamanda kalifiye insan kaynağı yetiştirilmesine engel olmuştur.

Çok sayıda sivil toplum kuruluşu, vakıf ve dernek "irticai faaliyet" iddiaları ile kapatılarak bunların mal varlıklarına el konulmuştur. Bu uygulamaların, örgütlenme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı açısından ihlal niteliğinde olduğu ifade edilebilir.³⁵ Anadolu'da 28 Şubat öncesinde kurulup büyüyen bazı şirketler, "yeşil sermaye" olarak fişlenmiş, mahalli düzeyde ticaret yapan küçük esnafa kadar fişlemeler gerçekleştirilmiş, yürütülen çeşitli kampanyalarla ürünlerine satış yasakları konularak şirketler kapatılmaya zorlanmıştır.³⁶

28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetler zaman içerisinde büyük ölçüde giderilmiştir. Ancak buna rağmen o dönemde hak kaybına uğrayıp sonradan mağduriyetleri giderilemeyen kişi ve gruplar da bulunmaktadır. 28 Şubat sürecinde, baskı ve sürgünler neticesinde görevlerinden müstafi sayılan memurların mağduriyetlerinin giderilmesi adaletin ve sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. 28 Şubat sürecinde doğrudan ve dolaylı olarak mağduriyet yaşayanlara ilişkin kesin rakamlar sunulması güç olmakla birlikte hazırlanan muhtelif çalışmalarda bazı rakamlar söz konusudur. Konuya ilişkin sayısal verilerin detaylı olarak yer aldığı çalışmalardan birisi Memur Sendikaları Konfederasyonuna (Memur-Sen) bağlı olan Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen) tarafından hazırlanan rapordur.³⁷ İlgili çalışmada yer alan bazı sayısal veriler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Kurum ve/veya Kişi	Sayı
28 Şubat sürecinde Genelkurmay karargâhında "irtica" brifingine katılan yüksek yargı organları üyesi hâkim-savcı sayısı	400
1990-2011 yılları arasında "irtica" suçlamasıyla Yüksek Askeri Şura (YAŞ) kararlarıyla TSK'dan atılan personel sayısı	1.635
1997-2001 yılları arasında istifa eden öğretmen sayısı (yaklaşık)	11.000
1996-1999 yılları arasında istifa eden öğretmenlerin o dönemdeki toplam öğretmen sayısına (414.774) oranı	%2,65
1997-2001 tarihleri arasında görevine son verilen öğretmen sayısı	3.527

³⁵ Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen), Rakamlarla 28 Şubat Raporu, s. 8.

³⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/bufeyi-yesil-sermaye-diye-fislemisler/1074834> , Erişim tarihi: 14.01.2022.

³⁷ Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen), Rakamlarla 28 Şubat Raporu, s. 8.

Kurum ve/veya Kişi	Sayı
1997-2001 tarihleri arasında kılık-kıyafet / fişlemeler nedeniyle disiplin cezası alan öğretmen sayısı (memurluktan çıkarma hariç)	11.890
1997-2001 tarihleri arasında kılık-kıyafet / fişlemeler nedeniyle disiplin soruşturmasına uğrayan öğretmen sayısı	33.271
28 Şubat sürecinde fişlenen Milli Eğitim Bakanlığı personeli sayısı	4.625
MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) tarafından irticayla ilişkili görülen kamu personeli sayısı	2.639
MİT tarafından irticacı olarak fişlenen öğretim görevlisi sayısı	417
MİT tarafından irticacı olarak fişlenen öğretmen sayısı	949
İrtica gerekçesiyle hakkında rapor tanzim edilen vali / kaymakam sayısı	210
Kaymakamlıktan el çektirilen kaymakam sayısı	71
Hakkında inceleme başlatılan emniyet mensubu sayısı	331
İdari cezaya uğrayan emniyet mensubu sayısı	53
İrtica gerekçesiyle disiplin cezası verilen Diyanet personeli sayısı	396
İrtica gerekçesiyle meslekten atılan Diyanet personeli sayısı	128
Kılık-kıyafet yasağı nedeniyle kamu görevinden çıkarılan yükseköğretim kurumları personel sayısı	139
İrticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle kapatılan vakıf sayısı	21

Tablo 1: Sayılarla 28 Şubat Süreci

Adil yargılanma hakkı, başta Anayasa olmak üzere çok sayıda uluslararası sözleşmede güvence altına alınan temel hak alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸ İlgili hak alanı hem cezai ve idari soruşturma, hem de kovuşturma ve yargılamalarda uyulması gereken asgari usul ve esas güvencelerini temin etmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde 28 Şubat süreci ve sonrasında adil yargılanma hakkının temel güvencelerini dahi karşılamayan yargılamalarla kişilerin çeşitli adli ve idari yaptırımlara maruz bırakıldığı görülmektedir.

28 Şubat sürecinde yargılamalar sonucu yüzlerce kişinin hapiste olduğu bilinmektedir. Birçoğu hukukun genel ilkelerine, ulusal ve uluslararası insan hakları müktesebatında güvence altına alınan temel yargılanma güvencelerinden mahrum bırakılmak suretiyle hukuksuz yargılamalar neticesinde mahkûm edilmiştir. Bu mahkûmların bir kısmı cezaevinde kalmaya uygun olmayan yaşlı ve ağır hastalardır. Bu yaşlı ve hasta mahkûmlardan ceza ehliyeti bulunmadığından ötürü mahkûmiyeti sonlandırılanlar bulunsa da Adli Tıp süreçleri tamamlanmadığı için halen hapiste tutulmaya devam edenlerin mağduriyetleri devam etmektedir.

³⁸ Anayasa m. 36: "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir."

AIHS m. 6: "Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esaslı konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir."

Bu kişiler açısından gerekli güvenceleri sağlayacak ve giderimleri temin edecek düzenlemelerin yapılması ivedi bir zorunluluktur.³⁹

28 Şubat 1997 tarihinde yayımlanan, post-modern darbenin fitilini ateşleyen bildiri üzerinden 24 yıl geçmiştir. Darbeden sorumlu sanıklar hakkındaki soruşturma tamamlandıktan sonra 22 Mayıs 2013 tarihinde dava açılmıştır. Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nce görülen 28 Şubat dönemine ilişkin 103 sanıklı davada, dönemin Genelkurmay Başkanı emekli Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı ve Genelkurmay 2. Başkanı emekli Orgeneral Çevik Bir'in de aralarında bulunduğu 21 sanığın müebbet hapse mahkûm edilmesine, 68 sanığın beraatine ve 14 sanık hakkındaki davanın ise düşürülmesine ilişkin gerekçeli karar, 3 Temmuz 2018 tarihinde açıklanmıştır. Toplam 3 bin 833 sayfalık gerekçeli kararda, "Dava konusu olayda, hükümeti cebren ıskat veya vazife görmekten cebren men etme eylemini gerçekleştirmek üzere, bir kısım sanıkların önceden gizlice ittifak etmiş oldukları anlaşılmaktadır." ifadesine yer verilmiştir. REFAHYOL Hükümeti'nin istifa ettirilmesi ile faillerin eylemleri arasında illiyet (nedensellik) bağı bulunduğu belirtilen kararda, "failerin fikir ve eylem birliği içinde ve bir organizasyon dâhilinde atılı suçu işledikleri" vurgulanmıştır.⁴⁰

28 Şubat ve sonrasındaki süreç, Türkiye'de kolektivist vesayet anlayışının güç kazanmasına da sebebiyet vermiştir. Bu süreçte toplumda "tehdit" unsuru olarak kabul edilen kişi, grup ve yapılar her türlü hukuk dışı ve etik olmayan yöntemlerle kamu hizmetlerine girme, eğitim, mülkiyet ve adil yargılanma hakkı gibi temel insan haklarından mahrum bırakılmıştır. Aynı zamanda atanmışların seçilmişlere hukukun araçsallaştırılması suretiyle tahakküm kurduğu bu dönem, FETÖ ve türevleri yapıların da devlet aygıtı içerisine sızması ya da güçlerini tahkim etmesi ile sonuçlanmıştır. 28 Şubat ve 28 Şubat'ın post-travmatik etkileri nedeniyle güçlenen "kolektivist vesayet" anlayışı, 15 Temmuz 2016 tarihinde millet iradesini hiçe sayarak meşru hükümeti alaşağı etmeye kalkışmıştır. FETÖ'nün bir cunta yapılanmasıyla sivil ve meşru hükümeti 15 Temmuz'da devirmeye teşebbüs edebilme cüretini göstermesi bu yozlaşık kolektivist gücün müdahalelerle kendine alan kazanmasıyla açıklanabilir. Bu nedenle 28 Şubat ve akabindeki sürecin kendisi bir darbe olmasının yanı sıra aynı zamanda 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne de zemin hazırladığı ifade edilebilir.⁴¹ Bu süreç FETÖ terör örgütüne ait basın ve yayın kuruluşları ile örgüt lideri Fethullah Gülen'in aktif destek vermesi bu tespiti teyit edici niteliktedir.

³⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/fe-tonun-28-subattaki-izleri-sonradan-anlasildi/1403088>, Erişim tarihi: 26.01.2022.

⁴⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/28-subat-davasinin-gerekceli-karari-aciklandi/1194030>, Erişim tarihi: 14.01.2022.

⁴¹ Kılıç, Muharrem, "28 Şubat'ın Toplum Mühendisliği", *Kriter Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 32, Şubat 2019.

III

**28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE
SON VERİLEN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ
OLDUĞU MAĞDURİYETLER**

III. 28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLEN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER

28 Şubat süreci, insan haklarına yönelik yoğun müdahalelerin yapıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde müdahale edilen haklara ilişkin kapsamlı bir liste sunmak güç olmakla birlikte özellikle bazı hak kategorileri açısından müdahalelerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kapsamda bu dönemde başta din ve inanç özgürlüğü, ayrımcılık yasağı, eğitim hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı ve özel hayatın gizliliği olmak üzere çok sayıda hak alanlarına ilişkin hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen müdahaleler, ihlallerin yaşanmasına neden olmuştur. Her darbe döneminde olduğu gibi 28 Şubat Darbesiyle de milyonlarca insan bu durumdan etkilenmiştir. Öyle ki bu süreçte çok sayıda kişinin görevine son verilmiş ve ayrımcılık teşkil eden uygulamalarla temel insan hakların kullanması engellenmiştir. Bu dönemi diğer darbelerden ayıran belki de en önemli unsur, bir grubun hedef alınması ve bu grubunun etkinliğinin sınırlandırılmasının amaçlanması olmuştur. Başka bir ifadeyle irtica iddiaları ve devletin dini gruplar tarafından ele geçirilmesi gibi nedenler öne sürülerek demokratik yollardan iktidarda bulunan hükümetin iktidardan düşürülmesi hedeflenmiştir.

Toplumda farklı yaşam biçimleri arasında çatışmayı tetikleyen bu süreç, sosyal hayatın her alanına nüfuz ederek toplumsal alanda kaos ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu dönemde kamu görevlileri arasında güven ve dayanışma ilişkisi azalmıştır. Bu durum da çalışma barışının bozulmasına neden olmuştur. Çalışma barışının bozulmasında özellikle “cadı avını” andıran işe son verme uygulamalarının yarattığı tahribat etkili olmuştur. Bu dönemde soyut iddia, itham ve gerekçelerle sistematik hak ihlalleri yaşandığı görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde ilgili süreçte yaşanan hak ihlalleri bazı örnekler üzerinden somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

Bu dönemde görevlerine son verilen kişilerden Kurumumuza yapılan çok sayıda başvuru bulunmaktadır. Bu başvurulardan birinde başvurucu özetle, “Aralık 1996 yılında, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü (Günümüzde SGK) tarafından personel alımı için yapılan sınavlarda başarı gösterip, yaklaşık 2-3 yıl memur olarak görev yaptıktan sonra, 28 Şubat sürecinde atamalarının iptal edildiğini, aynı dönemde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kırka Boraks İşletmesi, Bigadiç Maden İşletmeleri Müessesesi, Seydişehir Alüminyum İşletmesi ve 100. Yıl Gümüş İşletmesi Müdürlüklerinde yapılan sınavlarda başarılı olup ataması yapılan memurların da görevlerine son verildiğini, bu kişilerin 12.07.2013 tarih ve 6495 sayılı Kanunla görevlerine iade edildiklerini; ancak Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü tarafından ataması iptal edilen memurlara yönelik herhangi bir kanuni düzenleme yapılmadığını, bu durumun eşitlik ve hakkaniyet ilkelerine aykırı olduğunu iddia ederek yasal düzenlemelerin yapılması, mağduriyetlerin ortadan kaldırılması ve yeniden görevlerine dönme hakkı tanınması yönündeki taleplerini” dile getirmiştir.⁴²

Diğer bir başvuruda ise başvurucu özetle “1993 senesinde Polis Akademi’sine başladığını ve 1997’de mezun olduğunu, 1997’de komiser yardımcısı olarak mezun olduktan sonra Tokat İl Emniyet Müdürlüğünde göreve başladığını, farklı birimlerde üç sene çalıştığını, 2000 senesine gelindiğinde “imam hatip mezunu olduğu, namaz kıldığı ve FETÖ’cü olmadığı için açığa alındığını, altı ay süren sorgulaması sonucunda Emniyet Genel Müdürlüğü Yüksek Disiplin Kurulunun 12.09.2000 tarih ve 2000/335 sayılı kararı ile laikliğe aykırı tutum ve davranışlarda bulunmak suçundan meslekten ihraç edildiğini, 5525 sayılı Memurlar ile Diğer

⁴² TİHEK, 06.03.2020 tarih ve 301 sayılı başvuru.

Bazı Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun ile tüm silahlı kuvvetlerinden ve diğer memurluklardan atılanlara özlük haklarının iade edildiğini, 28 Şubat mağdurlarının eski görevlerine geri döndüğünü, ancak aynı Kanun maddesinde geçen “*emniyet hizmetleri sınıfına dahil personel ile çarşı mahalle bekçileri hakkında verilen meslekten çıkarma cezaları hariç...*” ibaresi yüzünden emniyet mensuplarının özlük haklarının iade edilmediğini, 2000 senesinden beri tam 21 yıl geçtiğini, bu süreçte maddi ve manevi çok sıkıntı çektiğini ve arkadaşlarının Emniyet Teşkilatında 2. sınıf Emniyet Müdürü makamına geldiğini ve il emniyet müdür yardımcısı olarak görevlerine devam ettiklerini belirterek haklarının iadesi taleplerini” ifade etmiştir.⁴³

Bir diğer başvuruda ise başvuruca özetle “28 Şubat Döneminde Malatya Anadolu Lisesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak çalıştığını, başörtüsü nedeniyle istifaya zorlandığını, sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı’na dönmüş olsa da sürecin devam ettiğini ve emekli olmak zorunda kaldığını, 28 Şubat mağdurlarının haklarının iade edildiğini, 2014 yılında mesleğe iadesi için yapmış olduğu başvurusunun ise emekli olduğu gerekçesi ile kabul edilmediğini, ancak 39 yaşında erken emekliliğin kendisinin tercihi olmadığını, o dönemin dayatması sonucu emekli olduğunu iddia ederek mağduriyetinin giderilmesini ve göreve dönmesinin sağlanmasını” talep etmiştir.⁴⁴

28 Şubat döneminde kamu kurumlarında 1.600.000 memur, 400.000’de farklı statüde olmak üzere 2 milyon üzerinde kamu görevlisinin mevcut olduğu; bunlardan en az yarısının dini inançları sebebiyle kademe durdurma, başka görevlere atama, lojmandan çıkarma, disiplin soruşturması, istifaya zorlama ve memuriyetten çıkarma işlemlerine maruz kaldığı, üniversite öğretim görevlileri, yerel yönetimlerde çalışanlar, özerk kamu kurumlarında çalışanlar dahil olmak üzere tüm kamu kesiminin bu süreçten etkilendiği belirtilmektedir.⁴⁵

Ayrıca bu dönemde 3 vali, 166 kaymakam, 41 vali yardımcısı ve 3 hukuk işleri müdürü olmak üzere toplam 213 mülki idare amiri hakkında değerlendirme raporları tanzim edilmiştir. Bu raporlar sonucunda merkez valiliğine atama teklifleri yapılan 3 vali merkeze alınmış; 71 kaymakam hakkında -her ne kadar Mülki Amir Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğinde ve eki cetvelde eşdeğer görev olarak tanımlanmakta ise de temsil görevi olmayan pasif bir görev olarak kabul edilen- vali yardımcılığına atanmalarının uygun olacağı teklifinde bulunulmuş ve bunlardan 59’u vali yardımcılığına atanmıştır. Ayrıca, 22 kaymakam somut bir soruşturma veya kovuşturma olmadan, müfettiş raporuna dayanılarak pasif bir görev olan hukuk işleri müdürlüğüne tayin edilmiştir.⁴⁶

1997-2001 yılları arasında istifa eden öğretmen sayısı yaklaşık olarak 11.000, istifa eden öğretmenlerin o dönemdeki toplam öğretmen sayısına (414.774) oranı % 2.65, görevine son verilen öğretmen sayısı 3527, kılık-kıyafet/fişlemeler nedeniyle disiplin cezası alan öğretmen sayısı (memurluktan çıkarma hariç) 11.890, kılık-kıyafet/fişlemeler nedeniyle disiplin soruşturmasına uğrayan öğretmen sayısı 33.271 olarak belirtilmektedir.⁴⁷ Ayrıca Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından, ilahiyat mezunlarının öğretmenlik yap-

⁴³ TİHEK, 08.03.2021 tarih ve 264 sayılı başvuru.

⁴⁴ TİHEK, 13.03.2021 tarih ve 281 sayılı başvuru.

⁴⁵ Hukukçu Kadınlar Derneği, Darbe Mağdurları Raporu, s. 33.

⁴⁶ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1161.

⁴⁷ Eğitimciler Birliği Sendikası(Eğitim-Bir-Sen), Rakamlarla 28 Şubat Raporu, s. 42.

mayacağı kararı alınmıştır. Yurt dışında ilahiyat fakültelerinden mezun olan kişilerin denklikleri iptal edilmiş ve bunun sonucu olarak emeklilikleri yaklaşmış 135 öğretmen lise mezunu statüsüne düşürülmüştür.⁴⁸

1990-2011 yılları arasında "irtica" suçlamasıyla YAŞ kararlarıyla TSK'dan atılan personel sayısı ise 1235'tir.⁴⁹ Bu dönemde ayrıca YAŞ kararları dışında Milli Savunma Bakanı'nın onayladığı kararnameler ve sıralı amirleri tarafından verilen olumsuz sicil notları ile de ihraçlar gerçekleştirilmiştir.

Mağduriyetlerin en fazla yaşandığı kurumlardan bir diğeri ise üniversitelerdir. Bu süreçte binlerce öğrenci eğitim hayatını yarıda bırakmak zorunda kalmış, kılık kıyafet ve irtica gibi sebepler öne sürülerek baskıya maruz bırakılmış; ayrıca disiplin cezaları ile okullarından atılmıştır. Bu süreçten öğretim görevlileri de etkilenmiştir. YÖK Disiplin Kurulu tarafından 1997 yılında, Kılık Kıyafet Yönetmeliği'ne uymadıkları gerekçesiyle 16 personel; 1998 yılında 31 personel, başörtüsü yasağı ile ilgili gösteriye katıldıkları gerekçesiyle 11 personel; 1999 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliği'ne uymadıkları gerekçesiyle 50 personel, başörtüsü yasağı ile ilgili gösteriye katıldıkları gerekçesiyle 3 personel; 2000 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliği'ne uymadıkları gerekçesiyle 8 personel, ideolojik ve siyasi amaçlı türban takma gerekçesiyle 19 personel ve irticai faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle 1 personel olmak üzere, 1997-2000 yılları arasında toplam 139 personel kamu görevinden ihraç edilmiştir.⁵⁰

Eğitim hakkı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çok sayıda düzenlemelerle güvence altına alınan hak alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹ Anayasa'da eğitim hakkı sosyal bir hak olarak güvence altına alınmaktadır. 28 Şubat sürecinde niteliksel ve niceliksel anlamda en yoğun olarak ihlal edilen hakların başında eğitim hakkı gelmektedir. Kimi durumlarda eğitim hizmetlerine erişimi tamamen imkânsız kılan, kimi durumlarda ise bu hakkın kullanımını zorlaştıran sayısız uygulamanın hayata geçirildiği görülmektedir. İlişik kesme, peruk taktırma, sözlü ve fiziksel taciz ve ikna odaları gibi uygulamalar yoluyla eğitim hakkının kullanımı engellenmiş ve/veya zorlaştırılmıştır. Tüm bu uygulamalar birlikte değerlendirildiğinde 28 Şubat sürecinde maruz kalınan hukuksuz muamelelerin eğitim hakkını ihlali niteliğinde olduğu görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından istenilen bilgi ve belgeler neticesinde elde edilen verilerde ise ilgili dönemde 103 kişinin 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 98/b maddesi uyarınca ihraç edildikleri belirtilmektedir. Bu kişilerden de 38'inin 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun uyarınca durumlarının tekrar değerlendirilmiş olduğu, 14' ünün görevlerine iade edilmiş, 24'ü hakkında ise durumlarının mezkûr kanuna uymaması ve/veya taleplerinin de olmaması nedeniyle haklarında herhangi bir işlem yapılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca 6495 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yayımından sonra mezkûr Kanun'un 43. maddesinde belirtilen 3 aylık süre içerisinde toplam 65 kişinin müracaat etmiş olduğu ve bunlardan 36'sının taleplerinin ilgili kıstaslara uygun olduğu gerekçesiyle kabul edildiği, belirtilen 36 kişinin ise 30'unun iadelerinin sağlanmış, 2 kişinin süresi içinde görevlerine başlamadıklarından atanma onaylarının iptal edilmiş, 4 kişinin ise işlemlerinin halen devam ettiği belirtilmiştir. Müracaatları kabul edilmeyen 14 kişinin kanunda belirtilen

⁴⁸ Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), "Bin Yıllık Darbe!", s. 22.

⁴⁹ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1154.

⁵⁰ a.g.e. s. 1177.

⁵¹ Anayasa m. 42: "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz."

⁵² İHS'in Ek 1 No'lu Protokol m. 2: "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneyeceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitimin ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir."

şartları taşımadıkları, 15 kişinin ise süreç içinde emekliye ayrıldıkları için herhangi bir işlem yapılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca ihraç edilen tüm personelin erkek olduğu belirtilmiştir.⁵²

Bu dönemde birçok üniversite rektörü de soyut iddia ve ithamlarla görevinden alınmış ya da istifaya icbar edilmiştir. Kırıkkale Üniversitesi Kurucu Rektörü Prof. Dr. Beşir Atalay, döneme ilişkin yaptığı basın açıklamasında 5-6 rektörün baskıyla istifaya icbar edildiğini, kendisinin istifa etmediğini, ancak sürecin devamında görevinden alındığını ifade etmiştir.⁵³

28 Şubat sürecinde eğitim hakkı ihlal edilen ve eğitim kurumları ilişkisi ile kesilenler dolaylı olarak kamu hizmetlerine girme hakkından da mahrum bırakılmıştır. Sonraki süreçlerde muhtelif kanunlarda geriye dönük aflar ve memuriyete giriş hakları tanınmışsa da memuriyete atanma koşulları açısından ilgili dönem ile günümüz arasında farklılıklardan ötürü giderimlere yönelik objektif değerlendirmelerin yapılması olanaklı değildir. Başka bir ifadeyle, bu kişilerin memuriyete girişleri zorlaştığı görülmektedir. Zira ilgili kişilerin uzak kaldıkları eğitim hayatlarına yeniden adapte olmaları ve gittikçe daha fazla kişinin yarıştığı Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) gibi sınavlara girmek zorunda kalmaları eğitim hakkının ihlaline yol açmıştır.

Yukarıda 28 Şubat sürecine yönelik ortaya konulan tablo süreçte yaşanan insan hakkı ihlallerinin yalnızca bir kısmını ortaya koymaktadır. Raporda yer alan veriler yalnızca belirli kurumlar nezdinde elde edilmiştir. Kuşkusuz bütün kurumların verilerine ulaşip gerçek mağduriyetlerin ortaya konulması pek olanaklı değildir. Ancak ilgili dönemde yaşanan mağduriyetlerin etkilerinin devam ettiği ifade edilebilir. Ayrıca görevlerine son verilen kişilerin özel sektörde de istihdamlarının engellenmeye çalışılması bu kişilerin yaşamlarını idame ettirmelerini olanaksız hale getirmiştir.

Kurumumuza yapılan başvurular ve elde edilen diğer bulgularda görüldüğü üzere, görevlerine son verilen bazı kişilerin mağduriyetleri devam etmektedir. Temel insan haklarına, eşitlik ilkesine ve sosyal adalete uygun olarak mağduriyetleri devam eden kişilere yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü (Günümüzde SGK) tarafından personel alımı için yapılan sınavlarda başarı gösterip ataması yapılan ancak sınavlarının iptal edilmesi neticesinde görevlerine son verilen kişiler bulunmaktadır. Daha sonra 2013 yılında yürürlüğe giren 6495 sayılı Kanunla ve 2014 yılında yürürlüğe giren 6518 sayılı Kanun'da yapılan yasal düzenlemelerle bu dönemde sınav iptalleri neticesinde görevlerine son verilen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kırka Boraks İşletmesi, Bigadiç Maden İşletmeleri Müessesesi, Seydişehir Alüminyum İşletmesi ve 100. Yıl Gümüş İşletmesi Müdürlüklerinde çalışan kişilerin görevlerine iade edilme yolu açılmasına rağmen Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır. Aynı dönemde YAŞ Kararları sonucunda görevlerine son verilen askeri personel için de 2011 yılında yürürlüğe giren 6191 sayılı Kanun ile emsalleri ile aynı mali ve özlük haklarına sahip olacak şekilde kamu kurumlarına araştırmacı kadrosu ile atanma imkânı getirilmiş ve bu kişilere çeşitli haklar tanınmıştır.⁵⁴

⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 29.06.2021 tarihli Kurumumuza hitaben yazılmış ilgi yazı.

⁵³ <https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/04/21/atalay.28.subat.demirelin.eseridir/658141.0/index.html> , Erişim tarihi: 07.01.2022.

⁵⁴ 22/03/2011 tarih ve 27882 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6191&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> , Erişim tarihi: 14.01.2022.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, Anayasa dâhil birçok ulusal ve uluslararası düzenlemelerde güvence altına alınmıştır.⁵⁵ Ayrımcılık, genel olarak karşılaştırılabilir durumlara ilişkin haklılaştırılmayan farklı muameleler olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶ 28 Şubat dönemi eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı çerçevesinde değerlendirildiğinde bu süreçte benzer mağduriyetler yaşayanlara yönelik aynı giderim imkânlarının sağlanmamış olması kendi içerisinde tutarlı olmayan bir durumun ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Giderimlerin hem tüm mağduriyetleri giderecek biçimde “tam” hem de tüm mağdur kişi ve grupları kapsayacak biçimde “ayırımsız” sağlanması gerekmektedir.

AYM'nin 14.02.2018 tarih ve E:2017/124, K:2018/9 sayılı kararında eşitlik ilkesi ile ilgili olarak; *“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.”* denilmiştir. *“Maddede yer verilen eşitlik ilkesi hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusudur. Bu ilkeyle eylemler değil hukuksal eşitlik öngörülmüştür. Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin kanunlar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, kişiler arası ayırım yapılmasını ve kişilere ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Kanun önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerektirebilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, aynı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa’da öngörülen eşitlik ilkesi zedelenmez.”* ifadelerine yer verilmiştir.⁵⁷

İlgili AYM kararında belirtildiği üzere kanun önünde eşitlik; herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmemekte olup kimi kişiler ya da topluluklar için farklı kuralların ve uygulamaların mümkün olabileceği, aynı hukuksal durumlarda bulunanlara aynı, farklı hukuksal durumlarda bulunanlara farklı kurallar uygulanabileceği anlamına gelmektedir.⁵⁸

Kanun koyucu tarafından 6495 sayılı Kanun’un Geçici birinci maddesi ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı işletmelere ataması yapıлып göreve başladığı halde sınavlarının iptal edilmesi nedeniyle görevlerine son verilenlere yeniden görevlerine dönme hakkı tanınmış iken aynı durumda olan ve aynı mağduriyeti yaşayan Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü’ne atamaları gerçekleştirildikten sonra sınavlarının iptal edilmesi nedeniyle görevlerine son verilenlere göreve dönme hakkı tanınmaması eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Bu kapsamda, benzer sürecin mağduru olarak görülen bu kişilerin her birine benzer nitelikte haklar tanınması hakkaniyet gereğidir.

Mağduriyetlerin giderilmesi adına yapılan çalışmaların istisna hükümleri ya da kapsama ilişkin daraltıcı hükümleri; yanı sıra bazı gruplara sağlanan giderim imkânlarının diğer bazı gruplara sağlanmamış olması, bu dönemin mağduriyetleri açısından ayrımcılık teşkil eden uygulamalara neden olmaktadır. Aynı dönem-

⁵⁵ T.C. Anayasası’nın 10. maddesine göre: *“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”*

⁵⁶ İHS’in ayrımcılık yasağına ilişkin 14. maddesi: *“Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”* hükmünü ihtiva etmektedir.

⁵⁷ 701 sayılı TİHEK Kanunu’nun 3. maddesine göre; *“Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.”*

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.tihck.gov.tr/ayrimcilikle-mucadele-ve-esitlik-3/>, Erişim tarihi: 11.01.2022.

⁵⁷ AYM, 14.02.2018 tarih ve E:2017/124, K:2018/9.

⁵⁸ KDK, 04.07.2019 tarih ve 2019/5136-S.7671.

de aynı suçlamalarla itham edilen bazı kişi ve gruplar kamu görevlerine geri dönebilirken bazı kesimlerin ayrıksı tutulması eşitlik ilkesi, hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri ile bağdaşmamaktadır. Tüm bu belirtilen hususlarla ilgili olarak KDK'nın da vermiş olduğu tavsiye kararları bulunmaktadır. Verilen tavsiye kararlarında ilgili mağduriyetlerin giderilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu kapsamda ilgili kuruluşlardan KDK'ya gelen cevaplarda yasal düzenleme ile ilgili kanun metinlerinin hazırlandığı belirtilmesine rağmen, karar üzerinden yıllar geçmesine rağmen herhangi bir yasal düzenlemenin yapılmadığı görülmektedir.⁵⁹

Bu dönemde dini inançları nedeniyle kamu görevinden çıkarılan ya da istifaya zorlanan kişiler açısından bakıldığında "kamu hizmetlerine girme hakkının" ihlal edildiği görülmektedir. Kamu hizmetlerine girme hakkı, çalışma hakkı ile de yakından ilgili olan ve anayasal düzeyde güvence altına alınan bir hak alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰ Anayasa'nın amir hükmü gereği "görevin gerektirdiği nitelikler dışında bir ayırım gözetilmesi" yasaklanmış olsa da ilgili süreçte çok sayıda kişinin bu güvenceden mahrum bırakıldığı görülmektedir.

⁵⁹ KDK tarafından 20.04.2021 tarihli Kurumumuza hitaben yazılmış ilgi yazı.

⁶⁰ Anayasa m. 70: "Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez."

Genelkurmay, şeriatçı örgütlenmen

Ordudan o

Parafsız Olmak!..

Çarşamba günü tarafsızlık Anayasamızın 107'inci maddesinde "Çarşamba günü seçilmiş, her partinin de olduğu şekilde ve İsmail Hakkı Miler Meclisi üyesi veya emir" diye yazılmıştır. Çarşamba günü çarşamba günü bütün siyasal partilere eşit haklarla davranılmalı, tarafsızlık sağlanmalıdır. Nitekim 107'inci maddede "Çarşamba günü seçilmiş ve tarafsızlık" diye yazılmıştır.

Aslında "tarafsızlık" kavramı sadece devletle ilgili değildir. 107'inci maddede, çarşamba günü çarşamba günü bütün siyasal partilere eşit haklarla davranılmalı, tarafsızlık sağlanmalıdır. Nitekim 107'inci maddede "Çarşamba günü seçilmiş ve tarafsızlık" diye yazılmıştır.

"Çarşamba günü çarşamba günü bütün siyasal partilere eşit haklarla davranılmalı, tarafsızlık sağlanmalıdır. Nitekim 107'inci maddede "Çarşamba günü seçilmiş ve tarafsızlık" diye yazılmıştır.

Görülüyor ki çarşamba günü çarşamba günü bütün siyasal partilere eşit haklarla davranılmalı, tarafsızlık sağlanmalıdır. Nitekim 107'inci maddede "Çarşamba günü seçilmiş ve tarafsızlık" diye yazılmıştır.

1 Son günlerdeki uygulamalarla hükümet meşru zeminin dışına çıkıyor

ANKARA (Çarşamba Günü) - Hükümet ve RTÜK'ün belirlediği hükümetlerin laiklik kriteri gereğince Türk Silahlı Kuvvetleri'nde (TSK) tarafsızlık kavramı üzerine derinleşen çalışmalarında Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadağ

başkanıyla bir araya gelen kuvvet komutanlarının, "Hükümet meşru zeminde kalmalı, ancak son dönemdeki uygulamalar meşru zemin dışına çıkıyor" değerlendirmesini yaptıkları öğrenildi. Orgeneral Karadağ başkanlığında Kara Kuvvetleri Komando

2 Sincan olayı kabul edilebilir. Ülkemizin değerleri ayaklar altına

Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadağ, Demir Komando Başkanı Orgeneral İlhan İncekara, Genel Kurmay Başkanlığına Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Orgeneral Feriit Karadağ ile birlikte

Sincan'da t

in ivme kazanmasından

lört uyy

gi
mez.

3

Dur diyecek
müesseseler
işlevini yerine
getirmek
zorundadır

4

anda

Alak. Hava
genel Al
seteri. Ka
Erkaya ve
Organiz
merkezi yap
46" bir me-

ik sayımları, kuvvet komutanları, ...
me ve ek bir arada gelmek, ...
göstermektedir. ...
seçimlik. ...
da ...
göstermektedir. ...
göstermektedir. ...

IV

**28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLİP
DAHA SONRA GÖREVLERİNE İADE EDİLEN ANCAK
ÇALIŞMADIKLARI DÖNEMLERE İLİŞKİN ÖZLÜK HAKLARI
ÖDENMEYEN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER**

IV. 28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLİP DAHA SONRA GÖREVLERİNE İADE EDİLEN ANCAK ÇALIŞMADIKLARI DÖNEMLERE İLİŞKİN ÖZLÜK HAKLARI ÖDENMEYEN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER

28 Şubat sürecinde yaşanan ihraçlardan, eğitim hakkından mahrum bırakılan kişilerden ve çeşitli mağduriyetler yaşayanlara yukarıda yer alan bölümde değinilmiştir. İlgili dönemde ihlallere maruz bırakılan kişilerin ailelerinin de bu süreçlerden etkilenmesiyle birlikte mağduriyetlerin derinleştiği görülmektedir. 28 Şubat sürecinin bir diğer özelliği de o dönemde yaşanan mağduriyetlerin telafisi güç ve imkânsız sonuçlara yol açmış olmasıdır.

28 Şubat sürecinde görevlerine son verilen, ancak daha sonra 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun ve 6495 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunlarla yapılan değişikliklerle görev iadeleri yapılmıştır. Ancak ilgili kanunlarla yapılan değişikliklerle görevlerine dönen kişilere geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmayacağı belirtilmiştir. Bu durum yaşanan süreçte mağduriyet yaşayan kişilerin tekrar mağdur edilmeleri sonucunu doğurmuştur.

Darbelerin toplumsal yaşamda meydana getirdiği tahribatın ortaya konulması, maddi ve manevi zararların ve hak ihlallerinin bütüncül biçimde giderilmesi önem arz etmektedir. Nitekim mağduriyetlerin giderilmediği her darbe sonraki darbelerle zemin hazırlamaktadır. Darbelerle mücadelenin başarılı biçimde yürütülmesi için mağduriyetlerin makul ölçülerde giderilmesi gerekmektedir.⁶¹

İlgili konularda Kurumumuza yapılan çok sayıda başvuru bulunmaktadır. Bu başvurulardan birinde özetle; "1997 yılında (Mülga) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü taşra teşkilatının personel ihtiyacını karşılamak üzere açılan sınavın yazılı ve sözlü aşamalarında başarılı oldukları ve atamalarının gerçekleştirildiği, 12 ay görev yaptıktan sonra 28 Şubat sürecinde bahsi geçen sınavın iptal edildiği gerekçesiyle görevlerine son verildiği, bu işlemin dayanağı olan sınav iptali işleminin hiçbir hukuki dayanağı olmayıp politik ve ideolojik gerekçelerle mağdur oldukları, 2013 yılında 6495 sayılı Kanun'un Geçici Birinci maddesinin birinci fıkrasına istinaden yeniden görevlerine döndükleri, geriye dönük hizmetlerinin sayılmadığı ve özlük haklarından mahrum kaldıkları, çalışmadıkları 1997 ile 2013 arasındaki döneme ilişkin özlük haklarının iadesi için Bakanlığa başvuruda buldukları, ancak başvurularının reddedildiği, bu durumun Anayasaya, kanun önünde eşitlik ilkesine, sosyal devlet ilkesine, sosyal hukuk devleti ilkesine ve devletin çalışma hakkına ilişkin görevlerine, taraf olduğumuz BM ve Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmelerine aykırı olduğu, ayrımcılığa maruz kaldıkları, emsallerine nazaran hem maddi hem de manevi açıdan zarara uğradıkları ifade edilerek 1997 ile 2013 yılları arasında yoksun kaldıkları tüm özlük haklarının iadesi konusunda gerekli incelemenin yapılarak mağduriyetlerinin giderilmesi" talep edilmektedir.⁶²

Bir diğer başvuru da ise başvurucu özetle; "22/06/1989 tarihinde Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesinde hemşire olarak göreve başladığını, YÖK Yüksek Disiplin Kurulunun 98/59 sayılı kararı ile Yüksek Öğretim

⁶¹ KDK, 07.05.2018 tarih ve 18745356-101.07.04-E.7758.

⁶² TİHEK, 22.01.2020 tarih ve 75 sayılı başvuru.

Kurumları Yönetici Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin 11/a maddesi gerekçe gösterilerek ve "ideolojik amaçla kamu kurum ve kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik hükümlerine uymamakta ısrar etmek suretiyle üniversitenin huzur ve sükûnunu bozmak" suçlamasıyla kamu görevinden çıkarıldığını, inancı doğrultusunda başörtüsü takması nedeniyle haksız bir şekilde kendisine inanç ve ifade özgürlüğü temelli ayrımcılık yapılarak kamu görevine son verildiğini, 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun'a 12.7.2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanununun 43. maddesiyle

eklenen Ek 1. maddenin birinci ve ikinci fıkraları gereği tekrar göreve dönme hakkı tanındığını ve yaptığı müracaat ile 13/12/2013 tarihinde Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde hemşire olarak göreve başladığını, görevine son verilen 20/10/1998 ile yeniden göreve başlatıldığı 13/12/2013 yıllarına ait 15 yıl 1 aylık (61 ay) süreye ait maaş ve özlük hakları ile emsalleri olan hemşirelere ödenen sabit döner sermaye ücreti dâhil tüm ödemelerin tarafına ödenmesini ve hakkında uygulanan inanç temelli ayrımcılığın giderilmesini ve gerekli incelemelerin yapılmasını" talep etmektedir.⁶³

Bir diğer başvuruda ise başvurucu özetle; "12.01.1994 tarihinde Erciyes Üniversitesi Rektörlüğünde programcı olarak göreve başladığını, YÖK Yüksek Disiplin Kurulunun 98/59 sayılı kararı ile Yüksek Öğretim Kurumları Yönetici Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin 11/a maddesi gerekçe gösterilerek ve "ideolojik amaçla kamu kurum ve kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik hükümlerine uymamakta ısrar etmek suretiyle üniversitenin huzur ve sükûnunu bozmak" suçlamasıyla kamu görevinden çıkarıldığını, inancı doğrultusunda başörtüsü takması nedeniyle haksız ve hukuksuz bir şekilde inanç temelli ayrımcılık yapılarak kamu görevime son verildiğini, 22.6.2006 tarihli ve 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun'a 12.7.2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun'un 43. maddesiyle eklenen Ek 1. maddenin birinci ve ikinci fıkraları gereği tekrar göreve dönme hakkı tanındığını, 06.11.2013 tarihinde Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü Bilgi İşlem Daire Başkanlığı'nda Programcı olarak göreve başladığını, inanç temelli ayrımcılık nedeniyle hem maddi hem de manevi olarak zarara uğratıldığını, görevine son verilen 20.10.1998 ile yeniden göreve başlatıldığı 06.11.2013 yıllarını açıkta geçirdiğini, 15 yıllık süreye ait maaş ve özlük haklarının tarafına ödenmesini ve uygulanan inanç temelli ayrımcılığın giderilmesini Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü'nden talep ettiğini, tarafına verilen cevabi yazıda 5525 sayılı Kanun'un 1. maddesinin 4. fıkrası hükmünce işlem yapılmadığının bildirildiğini, dini inancı nedeniyle ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini iddia ederek hakkında uygulanan inanç temelli ayrımcılığın giderilmesi ve gerekli incelemenin yapılmasını" talep etmektedir.⁶⁴

⁶³ TİHEK, 27.07.2020 tarih ve 662 sayılı başvuru.

⁶⁴ TİHEK, 04.06.2021 tarih ve 608 sayılı başvuru.

İlgili dönemde görevlerine son verilen kişilerden bazıları daha sonra yasal düzenlemelerle görevlerine iade edilmiştir. Ancak ilgili yasal düzenlemelerde; 02/08/2013 tarihli ve 28726 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6495 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un geçici birinci maddesinde "... bunlara geçmişe dönük herhangi bir hak sağlanmaz." hükmü ve 07/07/2006 tarihli ve 26218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5525 sayılı Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun'un birinci maddesinde "*Disiplin cezalarının affı ilgililere geçmiş süreler için özlük hakları ve parasal yönden herhangi bir talep hakkı vermez.*" hükmü yer almıştır. İlgili kanun maddeleri ile bu süreçte mağdur olan kişiler açısından bir çözüm yolu getirilmek istenmiştir. Ancak mağdur olan kişilerin görevden çıkarılmaları ile göreve iade edildikleri tarihler arasında mahrum kalmış oldukları haklarına yönelik herhangi bir giderim yapılmadığı için bu kişilerin tekrar mağdur edilmesine neden olunmuştur.⁶⁵

12/07/2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6353 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 40. Maddesi ile 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na eklenen geçici 44. maddede; "*23/4/1999 ile 14/2/2005 tarihleri arasında tabi oldukları personel mevzuatına göre almış oldukları disiplin cezası sonucu memuriyetleri sona erip, 22/6/2006 tarihli ve 5525 sayılı Kanun uyarınca haklarında verilmiş disiplin cezaları bütün sonuçları ile ortadan kaldırılanların bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren 3 ay içinde Kuruma müracaat etmeleri halinde ve yaş haddine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla memuriyetlerinin sona erdiği tarih ile 22/6/2006 tarihi arasındaki dönem içinde uzun vadeli sigorta kollarına tabi olarak sigorta primi ödenmemiş veya emekli keseneği yatırılmamış sürelerine ilişkin kesenek ve kurum karşılığı toplamları, görevden ayrıldıkları tarihteki derece ve kademelerine hizmet olarak sayılacak sürenin her üç yılına bir derece ve her yılına bir kademe verilmek ve öğrenim durumları itibarıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 36 ncı maddesindeki yükselebilecekleri dereceleri geçmemek üzere tespit edilecek derece ve kademeleriyle başvuru tarihinde uygulanmakta olan katsayılar esas alınarak belirlenecek emekli keseneğine esas aylık tutarları üzerinden Kurum tarafından hesaplanarak halen çalıştıkları veya kamu görevlisi olarak en son çalışmış oldukları kamu idarelerine bildirilir ve söz konusu tutarlar bu idareler tarafından üç ay içerisinde Kuruma defaten ödenir.*" hükmü yer almaktadır.⁶⁶

Yapılan düzenlemelerle disiplin suçu nedeniyle görevine son verilen kişiler açısından gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve boşta geçen sürelerini emekliliklerine saydırma hakkı tanınmıştır. Üstelik SGK ödemeleri de devlet tarafından yapılmıştır. Ancak ilgili düzenlemeler, 28 Şubat sürecinin mağdurları olarak istifa etmek zorunda kalan veya müstafi sayılan memurlar açısından herhangi bir hak veya giderim sağlamamıştır.

6191 sayılı Kanun'un 10. maddesinin 7. fıkrası ile 926 sayılı TSK Personel Kanunu'na eklenen geçici 32. maddeyle 12 Mart 1971 tarihinden itibaren yargı denetimine kapalı idari işlemler veya YAŞ kararları ile TSK'dan ilişkisi kesilenler veya vefatları hâlinde hak sahipleri için geçmişte yaşamış oldukları mağduriyetlerin giderilmesi adına geçmişe dönük hak kayıpları iade edilmiş, isteyen kişilere emekli olma ya da araştırmacı kadrosuna atanma hakkı tanınmıştır. İlgili yasal düzenlemede; "*Bu kişilerin ilişkilerinin kesildiği tarihten bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süreleri Türk Silahlı Kuvvetlerinde geçmiş kabul edilir.*" ve "... *Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkilerinin kesildiği tarih ile bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih arasındaki dönem*

⁶⁵ 04.07.2006 tarih ve 26218 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5525.pdf> , Erişim tarihi: 25.01.2022.

⁶⁶ 12.07.2012 tarih ve 28351 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6353.pdf> , Erişim tarihi: 11.01.2022.

içinde uzun vadeli sigorta kollarına tabi olarak sigorta primi ödenmemiş veya emekli keseneği yatırılmamış olan sürelerine ilişkin kesenek ve kurum karşılıkları ile fiili hizmet süresi zammı ve itibari hizmet süresine ait kurum karşılıkları, *statülerine göre Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkilerinin kesildiği tarihten aynı neşetli emsali subay (general olanlar hariç) veya astsubayın (subay olanlar hariç) sınıf, rütbe ve kıdemi üzerinden* Milli Savunma Bakanlığına müracaat ettikleri tarihteki katsayı esas alınmak suretiyle *ilgili Kuvvet Komutanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı veya Sahil Güvenlik Komutanlığınca* hesaplanarak Sosyal Güvenlik Kurumuna defaten ödenir.” hükmü yer almaktadır.⁶⁷

Belirtilen hükümlerde de görüldüğü üzere askeri personelin yaşamış olduğu mağduriyetlerle ilgili kapsayıcı ve sorunları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu durum darbeler nedeniyle mağdur olan kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi noktasında önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 28 Şubat döneminde görevlerine son verilen diğer kamu görevlileri açısından bu durum benzer biçimde gerçekleşmemiştir. Yasal düzenlemelerle görevlerine iade edilen kamu görevlilerine aynı yasal düzenlemelerde geçmişe dönük olarak herhangi bir hak sağlanmayacağı belirtilmiştir. Askeri personelle ilgili detaylı bir çalışma yapılırken aynı nedenlerle görevlerine son verilen diğer kamu görevlileri açısından aynı hakların tanınmaması eşitlik ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

Nitekim Anayasa'nın 2. maddesinde devletin temel nitelikleri sayılmış ve sosyal bir hukuk devleti olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda Anayasa'nın 5. maddesinde devletin temel amaç ve görevleri sayılmış ve bu kapsamda devlete kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak biçimde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışma görevleri verilmiştir.

Devletin temel nitelikleri arasında sayılan sosyal hukuk devleti; insan haklarına dayanan, kişilerin huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını güvence altına alan, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirmesi için gerekli koşulları oluşturan, çalışma hayatını geliştirerek ve ekonomik önlemler olarak çalışanlarını koruyan, kişilerin insan onuruna uygun hayat sürdürmelerini sağlayan, milli gelirin adil biçimde dağıtılması için gereken önlemleri alan, sosyal güvenlik hakkını yaşama geçirebilen, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi gözeten devlet olarak ifade edilmektedir. Modern devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin tüm kurum ve kurallarıyla Anayasa'nın özüne ve ruhuna uygun biçimde kurularak işletilmesini, bu yolla bireylerin refah, huzur ve mutluluğunun sağlanmasını gerekli kılmaktadır.⁶⁸

Devletin yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırması ve hakkaniyet gereği mağduriyet yaşayan kişilerin sorunlarına kapsamlı çözümler üretmesi gerekmektedir. Bizzat devlet tarafından mağdur edilenlerin sorunları ve mağduriyetleri devlet tarafından giderilmelidir. İlgili dönemde yaşanan darbe devletin bizzatı kurumunu olan MGK tarafından alınan kararlar ve bu kararların uygulanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu kararların o dönemde yarattığı sonuçlar bugün tüm etkileri ile geçmişe dönük olarak ortadan kaldırılmalıdır.

⁶⁷ 22/03/2011 tarih ve 27882 sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6191&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 14.01.2022.

⁶⁸ KDK, 07.05.2018 tarih ve 18745356-101.07.04-E.7758.

V

**28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLMEYEN
ANCAK ÇEŞİTLİ ŞEKİLLERDE HAK KAYBINA UĞRAYAN
KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER**

V. 28 ŞUBAT DÖNEMİNDE GÖREVLERİNE SON VERİLMEYEN ANCAK ÇEŞİTLİ ŞEKİLLERDE HAK KAYBINA UĞRAYAN KİŞİLERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU MAĞDURİYETLER

28 Şubat sürecinde görevlerine son verilmemekle birlikte muhtelif şekillerde mağdur edilen, hak ihlallerine maruz kalan kişi ve gruplar da bulunmaktadır. Örneğin; ilgili dönemde binlerce kamu çalışanı ve ailesi fişleme, disiplin soruşturmalarına maruz kalma (uyarma, kınama, aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması ve memuriyetten çıkarılma) ve görev yeri değişikliği gibi haksız uygulamalarla çeşitli hak kayıplarına uğratılmıştır. Ayrıca çeşitli sebepler öne sürülerek binlerce öğrenci eğitimini sonlandırmak zorunda bırakılmış ya da disiplin cezalarıyla okullarından atılmıştır.

İlgili dönemde Batı Çalışma Grubu⁶⁹ tarafından "bilgi ihtiyaçları" konulu 5 Mayıs 1997 tarihli yazıda "Batı Çalışma Grubu'nun faaliyetlerine yönelik olarak daha önce istenen bilgilere ilaveten "dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, yükseköğrenim kurumları, yurtlar, vali, kaymakam, büyükşehir belediye başkanları, belediye başkanları- gibi üst düzey yöneticilerle, müdür, daire başkanı gibi görevlilerin biyografileri ve siyasi yön/görüşleri, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri, siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatında görevli yönetim kadroları, yerel tv, radyo, dergi ve basın yayın kuruluşu yöneticilerinin biyografi ve siyasi görüşlerinin derlenerek 12 Mayıs 1997 tarihine kadar rapor edilmesi" istenerek, yazıda belirtilen kişi ve kurumların fişlenmesi emredilmiştir.⁷⁰

Batı Çalışma Grubu, REFAHYOL Hükümeti sonrasında, tüm Türkiye'de değişik meslek gruplarını fişlemeye devam etmiştir. Bu kapsamda Yüzüncü Yıl Üniversitesi personeli, Diyanet personeli, Çalışma Bakanlığı personeli, valiler, kaymakamlar ile vakıf ve derneklerin fişlendiği görülmektedir.⁷¹ Fişlemelerde, "namaz kılmak ve oruç tutmak" gibi özel nitelikli kişisel veriler kriter olarak kullanılmıştır.⁷²

28 Şubat sürecinde 7 Temmuz 1997 tarihinde Genelkurmay ile İçişleri Bakanlığı arasında imzalanan ve TSK'nın iç güvenlik doktrinine zemin oluşturan Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü (EMASYA) ile askere sivil idarecileri by-pass imkânı veren geniş yetkiler tanınmıştır. 27 maddeden oluşan gizli Protokol kapsamında askere valilik tarafından talep edilmese dahi, gerekli gördüğünde toplumsal olaylara müdahale yetkisi verilmiştir. Bir tür sıkıyönetim hali sayılabilecek bu durum, mülki amirlerin ve güvenlik güçlerinin askerin emri altına girmesine neden olmuştur.⁷³

Bu süreçte alınan kararların icrasını takip eden makamlardan birisi de "Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kuruludur." Örneğin, 1997 yılında Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu tarafından toplanan bilgiler sonucu "tarikatlarla bağlantılarının olduğu, tarikat örgütlenmesinde rol aldıkları ve harem-selamlık uyguladıkları" tespit edilen 40 adli ve idari yargı hâkimi hakkında soruşturma açılmıştır.⁷⁴

⁶⁹ Batı Çalışma Grubu; 28 Şubat 1997 tarihli Millî Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanıp uygulanmadığının denetimi amacıyla oluşturulan yapıdır. Ayrıca bkz., Öztürk, Nilüfer Z., 28 Şubat'a Giden Yolda Türk Basını, Ankara. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 75.

⁷⁰ Tuna, Hüsnü, *Yargı Emir ve Görüşlerinize Hazırdır*, Karatay Akademik Yayınları, Ankara 2009, s. 22.

⁷¹ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1191.

⁷² Değirmenci, Aslan, *28 Şubatın İstihbarat Ağı*, Çıra Yayınları, İstanbul 2012, s. 179.

⁷³ <https://www.yenisafak.com/yazidizileri/emasya-hakkinda-hersey-237593>, Erişim tarihi: 11.01.2022.

⁷⁴ Her ilde askeri birimler içinde oluşturulan "Asayiş Güvenlik Merkezleri" aracılığı ile toplumun her kesiminden "sakıncalı" bulunan binlerce insan fişlenmesinin dayanağı olan Protokol 2010 yılı Şubat ayında yürürlükten kaldırılmıştır.

⁷⁴ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1202.

Ayrıca birçok idare mahkemesinde, başörtüsü nedeniyle açılan davalarda “dikte edilen gerekçelere itibar etmeye gerek” davacılar lehine karar veren hâkimler, sürgün edilmiştir. Edirne İdare Mahkemesi’nde “başörtülü bir öğrencinin” davasında yürütmenin durdurulması kararı veren hâkimlerden Başkan Ali Kazan Trabzon İdare Mahkemesine üye olarak, yine Edirne İdare Mahkemesi üyesi Abdurrahman Beşer ise Trabzon Vergi Mahkemesine üye olarak sürülmüştür. Bursa İdare Mahkemesi’nde, imam hatip lisesi öğrencileri tarafından açılan ve dönemin Bursa Valisi Orhan Taşanlar’ın başörtü yasağı genelgesinin iptali ve yürütmenin durdurulması davası ile Bursa Uludağ Üniversitesi’nden uzaklaştırılan öğrencilerin açtığı davada yürütmeyi durdurma kararı veren hâkimlerden Bursa 2. İdare Mahkemesi Başkanı Sabri Ünal, Aydın Bölge İdare Mahkemesi üyeliğine, aynı mahkemenin üyesi Mehmet Ali Ceran ise Gaziantep Vergi Mahkemesi üyeliğine atanmıştır.⁷⁵

Hukuk devletinde davaların reddi ya da kabulü, dava konusu işlem ya da eylemle ilgili hukuk normlarının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Evrensel hukuk ilkeleri uyarınca hâkimlerin, hukuk kuralları çerçevesinde yaptıkları incelemede davanın taraflarının kimliği, etnik kökeni, cinsiyeti, dini, felsefi ve siyasi görüşünden bağımsız biçimde karar vermeleri gerekmektedir. Ancak ilgili süreçte görevlerinin gereğini yerine getiren hâkim ve savcıların tam bir bağımsızlıkla ve hâkimlik teminatı çerçevesinde görevlerini yerine getirmesi gerekirken görev yerleri değiştirilmiş ve haklarında soruşturmalar başlatılmıştır.⁷⁶

28 Şubat sürecinde üniversitelerde de baskı ortamı oluşturulmuş, akademisyen ve öğrenciler dini inançlarından ötürü ayrımcı muamelelere maruz kalmıştır. İlgili dönemde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yücel Aşkın imzalı Genelgede “Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı 28.08.2001 tarih ve 19196 sayılı yazısıyla; yasal düzenlemeler, yargı kararları ve uygulamalar çerçevesinde türbanlı kişilerin Üniversitelere alınmaması hususunda Üniversite Yönetimince gerekli özen ve titizliğin gösterilmesinin gerektiği” belirtilmektedir. Buna göre, Üniversitemiz Kampüsü dâhilinde bulunan lojmanlarda ikamet edenlerinde türbansız olmaları gerekmektedir. Aykırı tutumlarını sürdürmekte olanlar hakkında ise gerekli tüm yasal işlemler yapılacağı önemle rica olunur.” ifadelerine yer verilmiştir.⁷⁷

Ayrıca bu süreçte Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde 223 öğrenciye; uyarma, kınama ve okuldan uzaklaştırma cezası, Pamukkale Üniversitesi’nde 20 öğrenciye kınama ve uyarma cezası, Sakarya Üniversitesi’nde 23 personele Kılık Kıyafet Yönetmeliği’ne uymama gerekçesiyle uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezası ve Aksaray Meslek Yüksek Okulu’nda 6 öğrenciye Kılık Kıyafet Yönetmeliği’ne uymama gerekçesiyle kınama cezası verildiği kaydedilmiştir.⁷⁸

28 Şubat döneminde yaşanan başka bir mağduriyet örneği de Devlet Personel Başkanlığı’nda yaşanmıştır. Dönemin devlet personel uzmanı Enes Polat, KDK tarafından gerçekleştirilen 28 Şubat Sürecinde Yaşanan Mağduriyetler ve Çözüm Arayışları Çalıştay’ında “2000 yılı kasım ayında aralarında benim de bulunduğum Devlet Personel Başkanlığı’nda yarışma ve yeterlik sınavları sonucu uzmanlığını almış 8 Devlet Personel Uzmanı milli güvenlik gerekçesiyle Bağ-Kur Genel Müdürlüğü’ne sürgün edildi. Yine aynı tarihlerde Başkanlığımızda yeterlik sınavına giren 28 Uzman Yardımcısının tamamı da yeterlik sınavında başarısız bulunarak düz memur kadrolarına atanmıştı.” şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁷⁹

28 Şubat süreci neticesinde yaşanan hak kayıpları yukarıda verilen örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. İlgili dönemde yaşanan olaylar neticesinde binlerce kişi disiplin soruşturması geçirmiş, birçok kişinin görev yerleri değiştirilmiş ve hedef haline getirilen mağdurlar baskı ve mobbinglerle çalışamaz duruma getirilmek istenmiştir.

⁷⁵ a.g.e. s. 1223.

⁷⁶ Türkiye Hukuk, <https://www.turkiyehukuk.org/nicin-28-subat-postmodern-bir-darbe/28-subat-basortusu/>, Erişim tarihi: 15.10.2021.

⁷⁷ TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 1180.

⁷⁸ a.g.e. s. 1179.

⁷⁹ KDK, 28 Şubat Sürecinde Yaşanan Mağduriyetler ve Çözüm Arayışları Çalıştay Raporu, Ankara 2019, s. 30-31.

VI

**28 ŞUBAT SÜRECİNİN DİN VE
VICDAN ÖZGÜRLÜĞÜ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRMESİ**

VI. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

28 Şubat sürecinde ordu-bürokrasi temelli sistematik uygulamalar neticesinde "irticai faaliyetler" gerekçe gösterilerek çok sayıda hak kategorileri açısından ihlallerin yaşandığı görülmektedir. Bu süreçte ihlale neden olan uygulamaların gerekçesi olarak din ve inanç hürriyetinin koruduğu alan gösterilmektedir. Bu nedenle, kişilere yönelik yapılan müdahalelerin din ve inanç özgürlüğü çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin birçoğunda korunan bir hak alanı olarak din ve vicdan özgürlüğü, çoğulcu demokratik toplumun vazgeçilmez unsurlarından birisini oluşturmaktadır.⁸⁰ Öyle ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) *Kokkinakis/Yunanistan*⁸¹ kararında Sözleşme'nin 9. maddesinde düzenlenen din ve vicdan özgürlüğünün demokratik ve çoğulcu toplum yönünden önemini şu şekilde ifade etmiştir:

"9. maddede korunan düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, Sözleşme'deki anlamıyla demokratik toplumun temel taşlarından biridir. Bu özgürlük dini boyutuyla, inananların kimliklerini ve yaşam biçimlerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmanın yanı sıra, aynı zamanda ateistler, agnostikler, septikler ve din karşısında kayıtsız kalanlar için de çok kıymetli bir değerdir. Yüzyıllar süren bir mücadele sonucunda, büyük bir bedelle kazanılan ve demokratik toplumun ayrılmaz bir unsuru olan çoğulculuk da bu özgürlüğe dayanmaktadır."

AİHM'e göre Sözleşme'nin 9. maddesinde güvence altına alınan din ve vicdan özgürlüğü; kişilerin diledikleri din veya inanca sahip olma özgürlüğünü, herhangi bir dine inanmama özgürlüğünü, din ve inancı açıklama özgürlüğünü ve din ve inancını değiştirme özgürlüğünü ihtiva etmektedir.⁸² Bu kapsamda kişiler dini veya vicdani kanaatlerini açıklamaya, herhangi bir tarzda ibadet etmeye, dini uygulamaya ve ayine katılmaya zorlanamayacakları gibi ibadetleri ve dini uygulamaları ile açıklamış oldukları dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamazlar.⁸³

AİHM'e göre, "*Din özgürlüğü her ne kadar öncelikle bireysel vicdanı ilgilendiren bir mesele olsa da aynı zamanda diğer şeylerin yanı sıra, kişinin dinini açıklama özgürlüğünü de ifade etmektedir. Söz ve amelle tanıklıkta bulunma, dinsel inançların varlığı ile bağlantılıdır.*"⁸⁴ İhtihattan da anlaşıldığı üzere din ve vicdan özgürlüğü içsel ve dışsal alan olmak üzere iki alanı korumaktadır. İçsel alan, kişilerin inançlarının iç dünyalarındaki yansımalarıyla ilgili olan ve *forum internum* olarak adlandırılan alandır. İçsel alana ilişkin din ve vicdan özgürlüğü mutlak bir korumaya sahiptir. Bu kapsamda içsel dünyaya ait inançlar devletin müdahalesine konu olmayacaktır. Kişilerin din ve inançlarının açıklanma ve uygulanması ve hakkın dışı vurumu ise dışsal alana, başka bir deyişle *forum externum* alanına ilişkindir. İçsel alan mutlak bir korumaya sahip iken dışsal alana ilişkin koruma belirli koşullarda sınırlandırılabilir. AİHS 9. maddenin ikinci fıkrasında kişinin dinini ve inancını açığa vurma özgürlüğünün; kamu düzeni ve güvenliğinin, genel sağlığın veya ahlakın, ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, demokratik toplumun gereklerine aykırı olmamak

⁸⁰ AYM, Tuğba Arslan Kararı, B. No: 2014/256, 25/6/2014, paragraf (para). 51.

⁸¹ AİHM, Kokkinakis/Yunanistan Kararı, Başvuru No: 14307/88, Karar Tarihi: 25/5/1993, para. 31.

⁸² AYM, Esra Nur Özbey Kararı, Başvuru No: 2013/7443, Karar Tarihi: 20/5/2015, para. 47.

⁸³ AYM, Tuğba Arslan Kararı, B. No: 2014/256, 25/6/2014.

⁸⁴ AİHM, Kokkinakis/Yunanistan Kararı, Başvuru No: 14307/88, Karar Tarihi: 25/5/1993, para. 31.

koşuluyla meşru amaçlar doğrultusunda yasa ile sınırlanabileceği öngörülmektedir. Bir diğer ifadeyle, din ve vicdan özgürlüğüne yönelik bir müdahale ancak müdahalenin; yasa tarafından öngörüldüğü, fıkrada özel olarak belirtilen meşru amaçlardan birine dayandığı, demokratik bir toplumda gerekli olduğu ve ayrımcı biçimde uygulanmadığı takdirde hukuka uygun olacaktır.⁸⁵

Yasayla öngörülmüş olma *-kanunilik ilkesi-* AİHM açısından şekli değil maddi anlamdaki hukuki düzenlemeleri ifade etmekte olup; düzenlemelerin erişilebilir ve öngörülebilir olmasına, hukuki güvenceyi teminat altına almasına ve keyfi davranışlara koruma sağlamasına işaret etmektedir. AİHM içtihadına göre meşru amaç, korunan hukuki yararı ifade etmektedir. Demokratik toplumda gereklilik ilkesi ise; müdahalenin acil ya da zorunlu bir sosyal ihtiyaçtan kaynaklanıp kaynaklanmadığı ve müdahalenin hedeflenen meşru amaçla orantılılığına yönelik değerlendirilmelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır.⁸⁶ Devletin dini inanç ve değerler karşısında alması gereken tutum AYM tarafından da şu şekilde vurgulanmaktadır:

*"Demokratik ve çoğulcu bir toplumda devlet, kişilerin dünya görüşlerinin ve inançlarının gereğine uygun olarak yaşamalarını sağlamakla yükümlüdür. Devlet, toplumda var olan görüşlerden veya yaşam tarzlarından birini "yanlış" kabul etme yetkisine sahip değildir. Bu bağlamda sınırlama sebepleri bulunmadıkça, farklılıkların bir arada yaşatılması, çoğunluğun ya da azınlığın hoşuna gitmese de çoğulculuğun bir gereğidir. Din ve vicdan özgürlüğünü koruyan tarafsızlık da bireylerin din ve vicdan özgürlüğünün eşit düzeyde korunmasının teminatıdır."*⁸⁷

Farklı dinlerin bir arada yaşandığı toplumlarda bireylerin din ve inancını açıklama özgürlüğüne sınırlama getirilmesinin nedeni, farklı kesimlerin menfaatlerini uzlaştırmak ve herkesin din ve inancına saygı gösterilmesini temin etmektir.⁸⁸ Bir yaşam tarzını benimseyip ötekini dışlamak, hatta hukukun araçsallaştırılması ve devlet aygıtlarının yetkilerinin kullanılması suretiyle kriminazile etmek hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetler incelendiğinde mağdurların ibadetleri ve dini uygulamaları ile açıklamış oldukları dini inanç ve kanaatlerinden ötürü baskı altına alındıkları ve haklarına yönelik müdahalelerle karşılaştıkları görülmektedir. Bu süreçte yapılan müdahalelerde laiklik ilkesinin korunması vurgulanmıştır. Örneğin; siyasi partilere laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı olduğu gerekçesiyle kapatma davası açılmıştır. "İrticai faaliyetler" olarak lanse edilen bazı eylem ve uygulamalar laiklik ilkesi açısından tehdit unsuru olarak kabul edilmiş, özgürlük alanına dâhil olan birçok eylem ve uygulamaya yasaklamalar getirilmiştir. Başka bir ifadeyle devlet, görevi ve yetkisi olmadığı halde bir yaşam tarzını diğeri karşısında daha muteber görmüş, birinin varlığını soyut gerekçelerle diğeri için tehdit unsuru olarak telakki etmiştir. Bu noktada laiklik ilkesinin kavramsal boyutunun incelenmesi sürecin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Laiklik, Anayasa'nın Başlangıç ile 2.,13., 14., 68., 81., 103., 136. ve 174. maddelerinde yer alan bir ilkedir. Anayasanın 2. maddesinde "*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.*" ifadesiyle laiklik devletin temel nitelikleri arasında düzenlenmiştir.

⁸⁵ Ağırbaşı, Şennur, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Din ve Vicdan Özgürlüğü", *TBB Dergisi*, Cilt. 101, 2012, s. 96.

⁸⁶ AİHM, Olsson /Isveç Kararı, Başvuru No: 74/1991/326/398, Karar Tarihi:27.11.1992.

⁸⁷ AYM, Tuğba Arslan Kararı, B. No: 2014/256, 25/6/2014.

⁸⁸ AİHM, Kokkinakis/Yunanistan Kararı, Başvuru No: 14307/88, Karar Tarihi:25/5/1993, para. 33.

Tarihsel gelişim süreci içinde, din olgusuna ilişkin yaklaşım farklılıklarıyla uyarlı biçimde laiklik kavramının temelinde iki farklı yorumunun bulunduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki; katı laiklik anlayışı olarak adlandırılan dinin yalnızca kişinin içsel alanında, vicdanında kalması gerektiğini ve toplumsal ve kamusal alana sirayet etmemesi gerektiğini ifade eden anlayıştır. Laikliğin geniş (esnek) ya da özgürlükçü ikinci yorumu ise dinin kişilerin yalnızca vicdanlarında ve iç dünyalarında kalması gerektiği anlayışının ötesinde toplumsal yaşamın bir nüvesi ve kişinin toplumsal kimliğinin bir parçası olduğunu kabul etmekte ve dinin toplumsal görünürlüğüne imkân tanımaktadır. Bu anlayışta laik bir devlet sisteminde kişilerin dini tercihleri ve yaşam tarzları, devletin müdahalesi dışında ancak koruması altındadır.⁸⁹

Laiklik ilkesi din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiği anlayışı çerçevesinde devletin dini inançlar konusunda tarafsızlığını temin etmeyi amaçlamaktadır. Bu minvalde, resmi bir devlet dininin olmaması, devletin tüm dini inançlara karşı saygılı olması, farklı dinlere mensup kişilere eşit mesafede durması, din ve devlet kurumlarının birbirinden ayrılmış olması, devlet kurumlarının din kurallarından etkilenmemesi, bireylerin dini inançlarını barış içerisinde serbestçe öğrenebilecekleri ve yaşayabilecekleri bir hukuki düzeyin tesis edilmiş olması ile din ve vicdan hürriyetinin güvence altına alınması laik devletin temel unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁰ Bu kapsamda din ve vicdan özgürlüğü laik devlet sistemin en önemli unsurlarından birisini teşkil etmektedir.

Laiklik ilkesi çerçevesinde devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Negatif yükümlülük resmi bir devlet dininin bulunmaması ve devletin kişilerin din ve inançlarına mecburi nedenler olmadıkça müdahale etmemesini gerekli kılmaktadır. Pozitif yükümlülük kapsamında ise devletin din ve vicdan hürriyetinin önündeki engelleri kaldırma, kişilerin inandıkları gibi yaşayabileceği uygun bir ortamı ve bunun için gerekli imkânları sağlama ödevi bulunmaktadır.⁹¹ Laikliğin en önemli unsurlarından biri olan din ve vicdan özgürlüğü demokratik ve çoğulcu toplumun nüvesini teşkil etmektedir.

28 Şubat döneminde kişilerin laiklik karşıtı ve irticai faaliyetlerde buldukları iddiası üzerinden gerçekleştirilen din ve vicdan özgürlüğüne yönelik müdahalenin ihlal teşkil etmemesi için iddiaların somut verilerle ortaya konulması gerekmektedir. Nitekim AİHM'in *Smith ve Gray/Birleşik Krallık*⁹² kararında da vurgulandığı gibi; temel bir hakka bir müdahale durumunda basit iddialar yeterli olmayıp, bu iddiaların somut örneklerle desteklenmesi icap etmektedir. Bir diğer ifadeyle başörtüsü takarak ya da diğer bazı dini sembol ya da uygulamalarla dini inancın açığa vurumunun laikliğe aykırı olduğu varsayımıyla yapılan din ve vicdan özgürlüğüne yönelik müdahalenin meşru olabilmesi için o davranışın laikliğe aykırı olduğunun somut delillerle ortaya konulması ve müdahalenin zorlayıcı toplumsal gereksinimden kaynaklandığının gösterilmesi gerekmektedir.

AİHM üniversitedeki başörtüsü yasağına ilişkin *Leyla Şahin/ Türkiye*⁹³ kararında müdahalenin başkalarının haklarının korunması amacı ile uyumlu olduğuna ve devletin takdir hakkına vurgu yaparak sınırlamanın ne tür bir zorlayıcı toplumsal gereksinime cevap verdiği hususunu incelememiştir. Ancak İnsan Hakları Komitesi'nin (İHK) dini sembollere ilişkin benzer nitelikteki çeşitli kararlarında⁹⁴ somut bir ölçülülük denetimi

⁸⁹ AYM, Esas Sayısı:2012/65, Karar Sayısı:2012/128, Karar Tarihi:20/9/2012.

⁹⁰ AYM, Esas Sayısı:2012/65, Karar Sayısı:2012/128, Karar Tarihi:20/9/2012.

⁹¹ AYM, Tuğba Arslan Kararı, Başvuru No: 2014/256, Karar Tarihi: 25/6/2014.

⁹² AİHM, Smith ve Gray/Birleşik Krallık Kararı, Başvuru No: 33985/96 ve 33986/96, Karar Tarihi: 27/9/1999, para. 89

⁹³ AİHM, Leyla Şahin/Türkiye, Başvuru Numarası: 44774/98, Karar Tarihi: 10.11.2005.

⁹⁴ İHK, Bikramjit Singh/Fransa, Başvuru No:1852/2008, Karar Tarihi: 01.11.2012, para. 8; Shingara Mann Singh/Fransa, Başvuru No:1928/2010, Karar Tarihi: 19.07. 2013, para 9.

yapılarak din ve vicdan özgürlüğüne müdahaleyi gerektirecek zorlayıcı bir toplumsal gereksinimin var olup olmadığı değerlendirilmesinin her olayın kendi somut koşulları doğrultusunda gerçekleştirildiği görülmektedir.⁹⁵

Nitekim AİHM'nin *Leyla Şahin/ Türkiye* kararında da karşı oy yazısında Yargıç Tulkens'in de vurguladığı üzere başvuruçunun başörtüsü ile üniversitede eğitim almasının laiklik ilkesine neden zarar verdiği, başkaları üzerinde ne şekilde bir baskı yarattığı ya da kadın-erkek eşitliğini ihlal edecek ne tür sonuçlar ortaya çıkardığı Mahkeme tarafından açıklığa kavuşturulmamıştır.⁹⁶ Aynı karşı oyunda Tulkens, takdir yetkisi doktrininin dar yorumlanması ve köktenci laikliğin dayatılmasının, Müslüman kadınların eğitim hakkından mahrum edilmesi ve İslam'ın demokrasiye tehdit oluşturduğuna dair algıların teşvik edilmesine neden olduğunu vurgulamıştır.⁹⁷

28 Şubat sürecine ilişkin önem taşıyan hususlardan birisi de sürece ilişkin her bir somut olayın kendine özgü nitelikleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Bu çerçevede müdahaleler değerlendirilirken, yapılan tayin somut olayın niteliğine göre farklılık arz edebilmektedir. Bununla birlikte temelde, devletlerin dinler arasında hoşgörüyü destekleme ve kıyafetler ve semboller de dâhil olmak üzere dini uygulamaları kolaylaştırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Başkalarının hak ve özgürlüklerden yararlanmasını engelleyen radikal davranışlar olmadığı sürece devlet koruma alanını sağlamak durumundadır. Bu kapsamda bir din veya inancın dışı vurum davranışının başka kişilerin hak ve özgürlüklerini engellediğinin savunabilmesi için somut olgulara dayandırılması gerekmektedir. Somut olguların gösterilemediği durumlarda din ve inancını açığa vurma davranış ve uygulamalarını gerçekleştiren kişilere yönelik farklı uygulamalara sebebiyet verilebileceğinden din temelinde ayrımcılık yasağının ihlali gündeme gelecektir.⁹⁸

Demokratik anlayışın bir gerekliliği olduğu dikkate alınarak din ve vicdan özgürlüğünün korunması toplumsal çeşitliliğin ve çoğulcu laiklik anlayışın tesisi açısından önem arz etmektedir.⁹⁹ Bu nedenle, 28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetlerin her somut olayın kendine özgü nitelikleri göz önünde bulundurularak demokratik bir toplumda gerekli olma kriteri yönünden değerlendirilmesinin ve hak ihlali iddialarının bu anlayış çerçevesinde çözüme kavuşturulmasının demokratik ve laik sistem açısından kritik önemi haizdir.

28 Şubat sürecinde yapılan müdahaleler, yukarıda ifade edilen usuli ve esasi gereklilikler setindeki unsurlar açısından değerlendirildiğinde bu müdahalelerin hiçbir biçimde gerekli unsurları taşımadığı görülmektedir. Öyle ki ilgili dönemde hangi uygulamanın somut olarak hangi toplumsal ihtiyaca cevap verdiği değerlendirilmesi yapılmamış; soyut iddia, itham, varsayım ve gerekçelerle işlemler icra edilmiştir. Kanun karşısında eşit derecede muteber ve korunması zorunluluğu altında olan yaşam tarzlarından birisi, korunduğu iddia olunan laiklik ilkesinin kendisine de aykırı olacak biçimde benimsenmiş; bir diğer yaşam tarzı buna tehdit unsuru olarak addedilmiştir. Bu nedenle, bu dönemde yapılan müdahalelerin hem ulusal hem de uluslararası pozitif hukuk normlarına; yanı sıra evrensel hukuk ilkeleri aykırı olduğu görülmektedir.

⁹⁵ Duymaz, Erkan, "Dini Sembol ve Kıyafet Sınırlamalarında İki Farklı Yaklaşım: İnsan Hakları Komitesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Uluslararası Yükümlülükleri Bakımından Tahlili", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 64, Sy. 4, 2015, s. 1133.

⁹⁶ a.g.e.s. 1136.; AİHM, *Leyla Şahin/Türkiye*, Başvuru No: 44774/98, Karar Tarihi: 10.11.2005, para. 7-13.

⁹⁷ Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Bates, E. P.; Buckley, C. M., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (çev. ed. H. Dinçer), İstanbul 2013, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, s. 562.

⁹⁸ Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 1396 sayılı Tavsiye Kararı, 27/6/1999, para. 8.

⁹⁹ Kanadoğlu, Korkut, "Laiklik ve Din Özgürlüğü", *TBB Dergisi*, Sy. 109, 2013, s. 355.

VII

**28 ŞUBAT SÜRECİNİN
AYRIMCILIK YASAĞI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRMESİ**

VII. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN AYRIMCILIK YASAĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Hukuki anlamda ayrımcılık; eşit konumdaki kişilere, bir hakkın kullanılmasında ya da bir yükümlülüğün yerine getirilmesinde meşru ve makul bir temele dayanmaksızın farklı muamelede bulunulması ya da eşit durumda olmayan kişilere, meşru ve makul bir temele dayanmaksızın aynı muamelede bulunulması olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁰ Ayrımcılık yasağı, insan haklarının temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir ve pek çok uluslararası sözleşmede yer almaktadır.¹⁰¹ Ayrımcılık yasağının devletler tarafından kabul görmesinde uluslararası insan hakları müktesebatında güvence altına alınmasının kritik önemi haizdir. Özellikle uluslararası örgütler bünyesinde hazırlanıp kabul edilen uluslararası sözleşmelerle ayrımcılık yasağı, uluslararası insan hakları hukukunun vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.¹⁰²

İnsan Hakları Evrensel Beyannanesi'nde tüm insanların hukuken eşit olduğu kabul edilmiş ve ayrımcılık yapılması kesin bir dille yasaklanmıştır. İkiz sözleşmelerden ilki olan Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde ayrımcılık yasağı şu şekilde düzenlenmiştir:

*"Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi her hangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder."*¹⁰³

Benzer biçimde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de sözleşmede tanınan haklar bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklamıştır.¹⁰⁴ AİHS'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesinde ise *"Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."* hükmüne yer verilmiştir.¹⁰⁵

Ayrımcılık yasağı ve onun ilkesel görünümü olan eşitlik, uluslararası mevzuatın yanı sıra ulusal mevzuat tarafından da düzenlenerek bireylerin ayrımcı muamelelerden korunması de jure olarak güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 10. maddesine göre *"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."*¹⁰⁶ Türk Ceza Kanunu da ayrımcılığı yasaklanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesi *"Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefî inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle; Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini, bir kişinin kamuya arz edilmiş belli*

¹⁰⁰ Kara, Habibe, Ayrımcılık Yasağı ve Ayrımcılıkla Mücadelede Ulusal Kurumlar, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, TİHEK, Ankara 2018.

¹⁰¹ TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele 2018 Yılı Raporu, Ankara 2019.

¹⁰² a.g.e.

¹⁰³ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> , Erişim tarihi: 10.02.2022.

¹⁰⁴ *Bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi her hangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt ederler.* Bkz., <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> , Erişim tarihi: 10.02.2022.

¹⁰⁵ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf , Erişim tarihi: 10.02.2022.

¹⁰⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> , Erişim tarihi: 10.02.2022.

bir hizmetten yararlanmasını, bir kişinin işe alınmasını, bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”¹⁰⁷ hükmünü içermektedir.

6701 sayılı TİHEK Kanunu ile ayrımcılık yasağına ilişkin olarak ulusal mevzuatımızdaki en kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Kanunun “Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı” başlığını taşıyan 3. maddesi uyarınca; *“Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.”¹⁰⁸*

Tüm bu düzenlemeler, kişilerin farklı temellerde ayrımcılığa maruz kalmasını engellemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kişilerin farklı dinlere mensup olabilmeleri ve farklı vicdani kanaatler taşıyabilmeleri bireyin temel hakkı olarak gerek uluslararası sözleşmelerde gerekse de Anayasa’da *güvence altına alınarak* bu farklılıkların ayrımcı uygulamaların gerekçesi olamayacağı vurgulanmıştır.

Dönemden en çok etkilenen gruplardan biri de kadınlardır. *Öyle ki bu süreçte kadınlar başörtülerinden ötürü okullara alınmamış, eğitime erişimleri engellenmiştir.* Tüm bu ayrımcı uygulamalar bu dönem de çok sayıda kadın öğrencinin eğitim- öğretim hayatını yarıda bırakmasına neden olmuştur. Ayrıca “İkna Odası” adı verilen yöntemle öğrencilerin inançları gereği benimsedikleri giyinme tarzı değiştirilmeye çalışılmıştır. Kadınlar yalnızca *eğitime erişimde değil, istihdamda da farklı muameleye maruz kalmıştır.* Kamu hizmetlerinde *çalışmaları engellenen kadınlar başörtüleri ile meslekleri arasında bir seçim yapmaya zorlanmıştır.* 28 Şubat sürecinde mağdurların dini temelde farklı muameleye maruz kaldıkları görülmektedir. Burada değerlendirilmesi gereken farklı muamelenin yasaklanan bir temelde gerçekleşip gerçekleşmediği hususuna ilişkindir. AİHM, 14. maddenin uygulanmasına ilişkin ölçütleri şu şekilde ortaya koymuştur:

“Belirli bir farklı muamelenin, Sözleşme’de belirtilen haklar veya özgürlüklerin kullanılması ile ilgili olarak 14. maddeye aykırı olup olmadığı tespitine olanak sağlayacak ölçütler bulmaya çalışmak elbette önemlidir. Mahkeme bu konu ile ilgili olarak, çok sayıda demokratik devletin hukuk uygulamasından elde edilebilecek ilkeleri göz önünde tutarak, fark gözetmenin makul ve nesnel bir gerekçeyle haklı kılınmaması durumunda eşit muamele ilkesinin ihlal edileceğine karar vermiştir. Bu şekilde, haklı kılınan farklı muamelenin olup olmadığı, gözden geçirilmekte olan tedbirin amacı ve etkisi ile bağlantılı olarak değerlendirilmeli; demokratik toplumlarda genellikle geçerli olan ilkeler göz önünde tutulmalıdır. Sözleşme’de yer alan haklardan birinin kullanılmasında uygulanan farklı muamele, yalnızca meşru bir amaç izlememelidir. Kullanılan araçlar ve gerçekleştirilmek istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi olduğu açıkça ortaya koyulmadığı takdirde, 14. madde aynı şekilde ihlal edilmiş olacaktır.”¹⁰⁹

Bu kapsamda AİHM’nin koyduğu ölçüte göre farklı muamele için meşru bir amacın belirtilmesi ve farklı muamele ile izlenen amaç arasında “makul bir orantılılık ilişkisi” bulunması gerekmektedir. Ayrıca “herhangi bir dini inancın dışı vurum davranışının farklı muameleye temel oluşturması halinde bunun meşru kabul edilebilmesi ancak dinin dışı vurum davranışının *“başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması”* ve *“kamu düzeninin sağlanması”* amacına matuf olması ile mümkün olacaktır.”¹¹⁰ Meşru amaca dayanmayan ve ölçülülük kriterini taşımayan farklı muameleler ayrımcılık yasağını ihlal etmektedir. Meşru amacın gös-

¹⁰⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> , Erişim tarihi: 10. 02. 2022.

¹⁰⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf> , Erişim tarihi: 10. 02. 2022.

¹⁰⁹ AİHM, Belçika’da Eğitim Dili Davası/Belçika, Başvuru No. 1474/62, Karar Tarihi: 23/7/1968, para. 10

¹¹⁰ AYM, Tuğba Arslan Kararı, B. No: 2014/256, 25/6/2014, para. 126.

terilemediği durumlarda din ve inancını açığa vurma davranış ve uygulamalarını gerçekleştiren kişilere yönelik farklı uygulamalara sebebiyet verilebileceğinden din temelinde ayrımcılık yasağının ihlali söz konusu olabilmektedir.

28 Şubat süreci değerlendirildiğinde, mağdurların dini inanca dayalı olarak "insan hak ve özgürlüklerinden, aynı veya benzer konumda olduğu diğer kişilerle eşit biçimde yararlanmasını engellemeye ya da zorlaştırmaya neden olan farklı muameleleri"¹¹¹ ifade eden doğrudan ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca, kadınların başörtüleri nedeniyle hem dini inanç hem de cinsiyet temelinde farklı muameleye maruz kalmaları *çoklu temelde ayrımcılık* teşkil etmektedir. *Eşlerinin başörtüleri nedeniyle* kamudan ihraç edilen, mobbinge maruz bırakılan ya da çeşitli hak ihlalleri yaşayan erkeklerin ise "*bir kişinin, kendisiyle bağlantılı bir başka kişinin nitelikleri nedeniyle ayrımcılığa uğraması*"¹¹² olarak nitelenen 'dolayısıyla ayrımcılığa' uğradıkları değerlendirilmektedir.

¹¹¹ Gül; İdil Işıl; Karan, Ulaş, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 351, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 13, İstanbul 2011, s. 17.

¹¹² a.g.e, s. 17.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Seçilmiş hükümetleri, bireyleri, grupları ve sivil toplumun hedef alarak hukukun kurulu düzenini ilga etmeye çalışan darbeler ve darbe girişimleri, insan haklarını birçok yönden ihlal ve tehdit etmektedir. Türk siyasi tarihi incelendiğinde, her darbenin neticesinde yoğun ve sistematik bir ihlal dalgasının yaşandığı görülmektedir. Yaşama hakkı, adil yargılanma hakkı, ayrımcılıktan korunma gibi insan hakları; başka bir deyişle insan onurunun çekirdek alanını oluşturan haklar ve değerler dahi bu dönemlerde yoğun biçimde ihlal edilmektedir.

Türk siyasi tarihinde en yıkıcı ihlallere neden olan darbelerden birisi de kuşkusuz 28 Şubat Darbesi'dir. Ülkenin mütedeyyin kesimlerini haksız ve mesnetsiz biçimde yaftalayan, temel hak ve özgürlüklerini hiçe sayan, yoğun ve sistematik ihlallerin ortaya çıktığı bu dönem, hak kavramının bazı devlet organları eliyle ve hukukun kötüye kullanımı aracılığıyla içinin boşaltılmasına neden olmuştur. Tüm bireyleri, yaşayış tarzı ve inancına bakmaksızın koruma misyonunu yüklenmiş olan devletin ve aygıtlarının, bir yaşayış tarzını diğerine göre daha muteber gören hukuk dışı varsayımı ve uygulamaları, bu dönemin mağdurları üzerinde onulmaz yaraların açılmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu yoğun ihlallerin akabinde çeşitli normlarla mağdur edilen bazı kişi veya grupların hakları ve itibarları iade edilmeye çalışılmışsa da maalesef günümüzde mağduriyetleri kısmen veya tamamen giderilmeyen vatandaşların olduğu görülmektedir. İnsan haklarına saygılı bir devlet olmanın gereği olarak, mağduriyetlerden kaynaklanan bütün zararların ve ihlallerin gideriminin sağlanması gerekmektedir.

Bu süreçte kişilerin yaşamış olduğu mağduriyetlerden doğan zararların tazmininde nakden ve aynen giderimin sağlanması hukuk devleti açısından bir tercih değil, zaruriyettir. Nitekim Anayasa'nın 125. maddesinde de zikredildiği üzere idarenin neden olduğu zararları tazmin etmesi gerekmektedir. Bu noktada devlete düşen sorumluluğun bir "bağlı yetki" olduğu ifade edilmelidir. Bu giderim ve iadeler, 28 Şubat ve etkilerinin hızlı biçimde ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır.

Darbeleri ve darbe tehditlerini insan haklarına yönelmiş en büyük ihlallerden gören Kurumumuz, toplumun mütedeyyin kesimlerini doğrudan; diğer kesimlerini de dolaylı olarak etkileyerek ülkemize her anlamda zarar veren 28 Şubat Post-Modern Darbesi ve akabindeki süreçte yaşanmış olan tür ihlallerin giderilmesi adına aşağıdaki hususları tavsiye eder:

- İnancı ve bu inancın gereklerini yerine getirdiği gerekçesiyle askeri brifinglerle yönlendirilmiş, hukuksuz yargı süreciyle mahkûm edilmiş ve/veya cezaevinde tutuklu bulunan mağdurların dosyalarının kurulacak bir komisyon marifetiyle incelemeye alınması, haksızlık ve hukuksuzlukların tespit edilmesi, bu hususa ilişkin yasal altyapının oluşturulması ve bağımsız, tarafsız ve adil bir yargılanmanın sağlanması,
- Darbenin arka planında yer alan dönemin askeri personel ve destek sağlayan medya kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerini de dâhil olmak üzere süreçte rol alan tüm kişi ve kuruluşların yargılamalarının yapılması, devam eden yargılamaların tamamlanması ve suçluluğu tespit edilen kişilere gerekli cezaların verilmesi,

- ◉ Eğitim hayatına ara vermek durumunda kalmış; ancak daha sonra eğitim hayatına devam edenlere ara verilen dönemden kaynaklı olarak ortaya çıkan dezavantajlı durumları giderecek, kamu hizmetlerine girişte pozitif ayrımcı genel ve soyut düzenlemelerin hayata geçirilmesi,
- ◉ Kamu hizmetlerine giriş sınavlarına kazandıktan sonra iptal edilen sınavlar nedeniyle halen hak ettiği kadro ve pozisyonlarına girememiş olanlara ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması,
- ◉ Bu dönemde tenzili rütbeye maruz kalmış olanların hem mali zararlarının giderilmesi hem de iadeyi itibarlarının sağlanması,
- ◉ Disiplin cezası silinenlerin tüm mali haklarının geçmişe sari olacak biçimde giderilmesi,
- ◉ Geriye dönük hak kayıplarının giderilmesini engelleyen istisnai uygulamalardan kaynaklı ihlallerin giderilmesi için yasal düzenleme yapılması; kamu görevlilerinin kamu görevinden çıkarıldıkları tarih ile kamu görevine yeniden atandıkları veya emeklilik hakkını elde ettikleri tarih arasında, kadro unvanları itibarıyla ödenmesi gereken maaş, ücret, ek ödeme, özel hizmet tazminatı ve ilave tazminat gibi adlar altındaki mali haklarının ödenmesi,
- ◉ Kamu görevinden çıkarılma/istifaya zorlanma ile kamu görevine iadenin sağlandığı güne kadar olan sürenin emeklilik süresinin hesabında dikkate alınması.

KAYNAKÇA

- 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu (2016, 20 Nisan). T. C. Resmi Gazete, 29690.
- Ağırbaşı, Şennur , "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Din ve Vicdan Özgürlüğü", *TBB Dergisi*, Cilt. 101, 2012.
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi (1999).1396 sayılı Tavsiye Kararı.
- Avrupa Konseyi, (1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.
- Birleşmiş Milletler, (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
- Birleşmiş Milletler, (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.
- Değirmenci, Aslan, *28 Şubatın İstihbarat Ağı*, Çıra Yayınları, İstanbul 2012.
- Duymaz, Erkan , "Dini Sembol ve Kıyafet Sınırlamalarında İki Farklı Yaklaşım: İnsan Hakları Komitesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Uluslararası Yükümlülükleri Bakımından Tahlili", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 64, Sy. 4, 2015.
- Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen), Rakamlarla 28 Şubat Raporu, Ankara 2014.
- Gül; İdil Işıl; Karan, Ulaş, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 351, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 13, İstanbul 2011.
- Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Bates, E. P.; Buckley, C. M., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (çev. ed. H. Dinçer), İstanbul 2013, Güncelleştirilmiş 4. Baskı.
- Hukukçu Kadınlar Derneği, Darbe Mağdurları Raporu, İstanbul 2021.
- Işık, Muhittin, 28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinde Rol Oynayan Aktörler Hakkında Bir Değerlendirme, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır 2018.
- Kamu Denetçiliği Kurumu, 28 Şubat Sürecinde Yaşanan Mağduriyetler ve Çözüm Arayışları Çalıştay Raporu, Ankara 2019.
- Kanadoğlu, Korkut , "Laiklik ve Din Özgürlüğü" , *TBB Dergisi*, Sy. 109, 2013
- Kara, Habibe, Ayrımcılık Yasağı ve Ayrımcılıkla Mücadelede Ulusal Kurumlar, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara 2018.
- Kılıç, Muharrem, "28 Şubat'ın Toplum Mühendisliği", *Kriter Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 32, Şubat 2019.
- Koçak, Cemil, *Darbeler Tarihi*, Timaş Yayınları, 2016.

Mazlumder, Medine Bircan Raporu, 2002.

Öztürk, Nilüfer Z., 28 Şubat'a Giden Yolda Türk Basını, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), "Bin Yıllık Darbe!", 28 Şubat Panel Raporu, Ankara 2013.

TBMM, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Cilt 2, Ankara 2012.

TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele 2018 Yılı Raporu, Ankara 2019.

TİHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler" Konulu Basın Açıklaması, Ankara 2020.

Tuna, Hüsnü, *Yargı Emir ve Görüşlerinize Hazırdır*, Karatay Akademi Yayınları, Ankara 2009.

KARARLAR

AlHM, Belçika'da Eğitim Dili Davası/Belçika, Başvuru No: 1474/62, Karar Tarihi: 23/7/1968.

AlHM, Kokkinakis/Yunanistan Kararı, Başvuru No: 14307/88, Karar Tarihi: 25/5/1993.

AlHM, Leyla Şahin/Türkiye, Başvuru Numarası: 44774/98, Karar Tarihi:10.11.2005.

AlHM, Olsson /İsveç Kararı, Başvuru No: 74/1991/326/398, Karar Tarihi:27.11.1992.

AlHM, Smith ve Gray/Birleşik Krallık Kararı, Başvuru No: 33985/96 ve 33986/96, Karar Tarihi: 27/9/1999.

AYM, Esas Sayısı:2012/65, Karar Sayısı:2012/128, Karar Tarihi:20/9/2012.

AYM, Esra Nur Özbey Kararı, B. No: 2013/7443, 20/5/2015.

AYM, Tuğba Arslan Kararı, B. No: 2014/256, 25/6/2014.

AYM'nin 14.02.2018 tarih ve E:2017/124, K:2018/9.

İHK, Bikramjit Singh/Fransa, Başvuru No:1852/2008,Karar Tarihi: 01.11.2012; Shingara Mann Singh/Fransa, Başvuru No:1928/2010, Karar Tarihi: 19.07.2013.

KDK'nın 04.07.2019 tarih ve 2019/5136-S.7671.

KDK'nın 04.07.2019 tarih ve 2019/5136-S.7671.

KDK'nın 07.05.2018 tarih ve 18745356-101.07.04-E.7758.

KDK'nın 07.05.2018 tarih ve 18745356-101.07.04-E.7758.

İNTERNET KAYNAKLARI

01.03.1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesi baskısı, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1997-03-01/0>

20/12/1993 Tarih ve 48/134 Sayılı Genel Kurul Kararı: İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Ulusal Kurumlar, https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551393465.pdf

<https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/seminer-panel-konferans/3/28-subat-sureci-tutsaklar-ve-aileleri-icin-ha/12739>

<https://siyasipartikararlar.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-1-spk.pdf>

<https://tr.euronews.com/2021/02/28/postmodern-darbe-uzerinde-22-yil-gecti-28-subat-surecinde-neler-yasandi>

<https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/bufeyi-yesil-sermaye-diye-fislemisler/1074834>

<https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/fetonun-28-subattaki-izleri-sonradan-anlasildi/1403088>

<https://www.aa.com.tr/tr/politika/28-subata-karsi-durusun-simge-ismi-hasan-celal-guzel/1093054>

<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/28-subat-davasinin-gerekceli-karari-aciklandi/1194030>

<https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/04/21/atalay.28.subat.demirelin.eseridir/658141.0/index.html>

https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf>

<https://www.milliyet.com.tr/the-others/karatepe-mahkum-oldu-5374328>

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/28subat,YIRCPfKuyUrLDjXe9mK9g/UqxXIZrSLUeZiXIDBk7KkA>

<https://www.ogunhaber.com/amp/genel/el-ele-insan-zinciri-28-subata-karsi-durusu-ulke-geneline-yay-di-2144309h.html>

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

<https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/28-subat-boyle-gerceklesti-iste-postmodern-darbenin-utan-c-mansetleri>

<https://www.tihек.gov.tr/ayrimcilikla-mucadele-ve-esitlik-3/>

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/donemin-belediye-baskani-kudus-gecesini-degerlendirdi-30451.html>

<https://www.turkiyehukuk.org/nicin-28-subat-postmodern-bir-darbe/28-subat-basortusu/>

<https://www.yenisafak.com/yazidizileri/emasya-hakkinda-hersey-237593>

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00

www.tihék.gov.tr

/tihekkurumsal

/tihek_kurumsal

/tihekkurumsal

/tihekkurumsal